

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/212137>

Please be advised that this information was generated on 2021-02-26 and may be subject to change.

wijs arbeid
g data zorg
onderwijs
e zekerheid
wetenschap
org welzijn
mobiliteit
jn beleids-

Het ITS maakt deel uit
van de Radboud
Universiteit Nijmegen

evaluatie, monitoring, effectonderzoek en data

Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Onderzoeksverslag

Prof. dr. Ton Mooij | Daan Fettelaar MSc | drs. Wouter de Wit

14 september 2012

Projectnummer: 34000998

Opdrachtgever: Ministerie van OCW, directie emancipatie

© 2012 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting van het onderzoek	1
1.1	Vraagstelling	1
1.2	Kernbegrippen	2
1.3	Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs	2
1.4	Conclusies en discussie	3
1.4.1	Het V(S)O	3
1.4.2	Het P(S)O	5
1.4.3	Volgend beleidsonderzoek	5
2	Seksuele geaardheid en discriminatie	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Vraagstelling voor onderzoek	8
2.3	Beantwoording	9
3	Begrippen en betekenissen	11
3.1	Vier kernbegrippen	11
3.2	Mate van ernst van ervaren geweld	11
3.2.1	Personeel	11
3.2.2	Leerlingen	13
3.3	Gevoelens van onveiligheid in school	14
3.3.1	Personeel	14
3.3.2	Leerlingen	14
3.4	Bepaling van seksuele geaardheid	15
3.4.1	Personeel	15
3.4.2	Leerlingen	16
3.5	Vier kernvariabelen en scores per school	16
4	Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs	19
4.1	Schoolindicatoren van personeel en leerlingen	19
4.1.1	Gemiddelde scores per meetjaar	19
4.1.2	Grafieken van geweldervaring personeel en leerlingen	20
4.1.3	Grafieken van (on)veilig voelen personeel en leerlingen	21
4.1.4	Significantie van ontwikkelingen 2006, 2008 en 2010	21
4.2	Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren	22
4.3	Exploratie van samenhangen met andere schoolvariabelen	23
5	Resultaten primair (speciaal) onderwijs	25
5.1	Leerlingen	25
5.2	Personeel	25

Referenties	27
Bijlage 1: Constructie Mokken geweldschalen 2006 - 2010	30
Inleiding	30
Kenmerken van Mokken Schaal Analyse	31
Analyseprocedure	32
Resultaten V(S)O	32
Personeel 2008 en 2010	32
Personeel 2006	34
Leerlingen 2008 en 2010	35
Leerlingen 2006	37
Resultaten P(S)O	39
Personeel 2010	39
Leerlingen 2010	40
Conclusie	42
Bijlage 2: Meting van seksuele geaardheid	43
Bijlage 3: Tabellen met landelijke resultaten V(S)O en P(S)O	45
Tabellen Voortgezet (Speciaal) Onderwijs (personeel)	45
Tabellen Voortgezet (Speciaal) Onderwijs (leerlingen)	47
Tabellen Primair (Speciaal) Onderwijs (personeel)	49
Bijlage 4: Samenhangen LHB-indicatoren met andere schoolvariabelen	51
Mogelijk betekenisvolle schoolvariabelen	51
Beschrijvende kenmerken van schoolvariabelen	52
Schoolvariabelen en verschillen in LHB schoolindicatoren	53
Schoolvariabelen en samenhangen met LHB schoolindicatoren	55

1 Samenvatting van het onderzoek

1.1 Vraagstelling

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) wil bijdragen aan vergroting van sociale veiligheid in het onderwijs. Dit kan onder meer door het benutten van informatie over de mate waarin er in het onderwijs verschillen in onveiligheid zijn die (mede) worden bepaald door de seksuele geaardheid van personen. Het meest gangbaar is heteroseksueel zijn, maar een persoon kan ook gericht zijn op het eigen geslacht. Bij een vrouw is dan sprake van lesbisch (L) en bij een man van homoseksueel (H) zijn. Een persoon kan ook op beide geslachten gericht of biseksueel (B) zijn. Nog minder vaak komt voor dat een persoon transgender (T) is: de biologische geslachtskenmerken en de persoonlijk gevoelde identiteit qua mannelijkheid of vrouwelijkheid komen niet overeen.

Diverse onderzoeken geven aan dat LHBT personen in het onderwijs minder veilig zijn, en minder veiligheid ervaren, dan heteroseksuele personen. Ter nadere exploratie van deze thematiek verzocht de Directie Emancipatie van het ministerie het ITS na te gaan of het mogelijk is een specifieke maat, of indicator, te ontwikkelen waarmee dit verschil in veiligheid en de veiligheidsbeleving zou kunnen worden aangeduid. In dit verband werd een tweeledige onderzoeksvraag geformuleerd:

In hoeverre wijken de ervaren onveiligheid en onveiligheidsgevoelens van LHBT leerlingen en LHBT personeel binnen het primair en voortgezet onderwijs af van die van heteroseksuele personen?

Welke verschillen zijn er tussen deze diverse groepen en welke ontwikkelingen doen zich hierbij voor in de loop van de tijd?

Ter mogelijke beantwoording van deze vragen wees het ministerie op landelijke data die zijn verkregen in de tweejaarlijkse monitoring met de sociale veiligheidsmonitor van het ITS. In de jaren 2006, 2008 en 2010 zijn via deze monitor landelijk representatieve LHB gegevens verkregen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O). In 2010 is de sociale veiligheidsmonitor tevens afgenomen in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O). Wat betreft leerlingen en schoolpersoneel komen in de monitor onder meer hun al dan niet LHB zijn en de door hen gerapporteerde veiligheidservaringen en –gevoelens aan de orde. Helder zou dienen te worden in hoeverre LHB leerlingen en LHB personeel wat betreft sociale veiligheid daadwerkelijk discriminatie ervaren op grond van hun seksuele geaardheid. Dit onderzoeksverslag bevat de onderzoeksopzet en resultaten van secundaire analyse van landelijke gegevens uit het V(S)O en het P(S)O. Daar-

naast is een brochure beschikbaar met de kern van de onderzoeksopzet en resultaten in het V(S)O (zie Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012).¹

1.2 Kernbegrippen

Aansluitend op de onderzoeksvraag hebben wij vier kernbegrippen onderscheiden. Deze zijn toegespitst op de mate waarin LHB personeel of LHB leerlingen méér geweld ervaren, of zich op school onveiliger voelen, dan niet-LHB personeel of niet-LHB leerlingen. De kernbegrippen worden gemeten via vier schoolindicatoren die per school worden bepaald:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Geweldervaring van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen;
- Onveilig voelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Onveilig voelen in school van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.

1.3 Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs

In de jaren 2006 – 2010 is bij het schoolpersoneel V(S)O sprake van het volgende. Wat betreft ernst van gerapporteerd ervaren geweld is het verschil tussen LHB personeel en niet-LHB personeel niet statistisch significant (in 2008 en 2010). Ook doet zich hier tussen 2008 en 2010 geen significante ontwikkeling voor. Wat betreft het zich onveilig voelen blijkt dat LHB personeelsleden zich in school gemiddeld significant onveiliger voelen dan niet-LHB personeelsleden in alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008, en van 2010 ten opzichte van 2006. Tussen de schoolindicatoren betreffende LHB-geweldervaring en LHB-onveilig voelen bestaat bij het schoolpersoneel geen significante samenhang in 2006, 2008 en 2010. Dat houdt in dat, wanneer LHB personeel in een school méér geweld zegt te ervaren dan niet-LHB personeel, dit niet inhoudt dat LHB personeel zich ook vaker onveilig voelt; of omgekeerd.

Bij de leerlingen in het V(S)O zijn de volgende resultaten te constateren. LHB leerlingen rapporteren significant méér geweld te ervaren op school dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich bij hen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename voor: ten opzichte van 2008 ervaren LHB leerlingen in 2010 relatief méér geweld. Wat betreft het zich onveilig voelen wordt duidelijk dat de verschillen tussen LHB en niet-LHB leerlingen tamelijk groot en statistisch significant zijn, in 2006, 2008 en 2010. Steeds voelen LHB leerlingen zich onveiliger dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is wat betreft zich (on)veilig voelen echter geen verschil tussen 2010 en 2006. In hoeverre hier echt sprake is van trends zal moeten blijken in onderzoeken in volgende jaren.

---

1 In het jaar 2012 wordt de sociale veiligheidsmonitor weer afgenomen in zowel het P(S)O als V(S)O.

Bij de leerlingen bestaat tevens een sterke samenhang tussen gerapporteerde LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Dat houdt in dat, wanneer LHB leerlingen in een school méér geweld zeggen te ervaren dan niet-LHB leerlingen, deze LHB leerlingen zich ook vaker onveilig voelen. Dit resultaat wijkt af van het vergelijkbare resultaat bij het schoolpersoneel.

Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB geweldervaring.

Nadere exploratie van de betekenis of beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren is verricht door samenhangen te berekenen tussen de schoolindicatoren en diverse andere schoolvariabelen met betrekking tot veiligheid. Er deden zich slechts weinig statistisch significante samenhangen voor. Deelname van de school aan Gay-Straight Alliances (GSA) in het jaar 2010 laat bijvoorbeeld een positieve maar niet-significante relatie zien, hetgeen mogelijk verklaard wordt door het relatief geringe aantal onderzoeksscholen en het feit dat GSA's nog maar kort functioneren (zie ook het kwalitatieve onderzoek van de Nationale Jeugdraad van Van der Velde, zonder jaar).

1.4 Conclusies en discussie

De vier LHB schoolindicatoren laten duidelijke empirische conclusies toe over de jaren waarin de sociale veiligheidsmonitor van het ITS landelijk is afgenomen in het V(S)O. Deze conclusies zijn als volgt weer te geven.

1.4.1 Het V(S)O

1. Het onderzoek leidt via bewerking van landelijk representatieve informatie van schoolpersoneel en leerlingen V(S)O in de jaren 2006, 2008 en 2010 tot vier betrouwbare en valide schoolindicatoren van discriminatie op grond van seksuele geaardheid in het V(S)O. De indicatoren betreffen rapportage van ervaren geweld en gevoelens van onveiligheid.
2. LHB schoolpersoneel en niet-LHB schoolpersoneel in het V(S)O verschilt in 2008 en 2010 niet van elkaar wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring. Wel voelen LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor de drie meetjaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen significante veranderingen in 2010 ten opzichte van 2008, en in 2010 ten opzichte van 2006.
3. LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen verschillen statistisch significant naar mate van rapportage van ervaren geweld: in 2008 en 2010 zeggen LHB leerlingen méér geweld op

school te ervaren dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename van dit verschil tussen LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen voor. Wat betreft mate van onveilig voelen in 2006, 2008 en 2010 blijkt dat LHB leerlingen zich in elk jaar significant onveiliger voelen dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe. Dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is echter geen verschil tussen 2010 en 2006.

4. Bij de leerlingen bestaat er per school een sterke samenhang tussen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Bij het personeel per school doet deze samenhang zich niet voor.
5. Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot gerapporteerde LHB geweldervaring.
6. Nadere analyse van de betekenis of beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren leidde nog niet tot een duidelijk patroon. Wat betreft de mogelijke impact van bijvoorbeeld deelname aan Gay-Straight Alliances (GSA) blijkt uit de literatuur dat er sprake dient te zijn van duidelijk ingevulde programma's (Fetner & Kush, 2008) die voldoende langdurig in school dienen te functioneren (Walls, Kane, & Wisneski, 2010). In Nederland lijken deze twee condities nog niet vervuld.
7. Uit de in de literatuur beschikbare – met name Amerikaanse – onderzoeken komt naar voren dat een GSA-aanpak beloftevol kan zijn. Dit geldt met name indien aandacht voor seksuele diversiteit is geïntegreerd in een bredere strategie van schoolveiligheid en ondervanging van verschillende soorten sociale discriminatie en geweld (Huebner, Rebhook, & Kegeles, 2004; Lee, 2002; Mason, 1993; Russell, Muraco, Subramaniam, & Laub, 2009; Schuyf, 2009). Concentratie op bijvoorbeeld LHB leerlingen en hun ondersteuning in school, inclusief de benodigde curriculaire en sociale gedragsveranderingen in school, kan preventief nuttig zijn (vgl. Berrill, 1990; Chapman & Harris, 2004; Chen, 2006; Dankmeijer, Koppers, & Schouten, 2012; Espelage, Aragon, & Birkett, 2008; Mooij, 1999a, 1999b, 2001, 2012; Morin, 1974; Valenti & Campbell, 2009; Van Wormer & McKinny, 2003). In dit verband leverde observatie van voorlichtingslessen LHB door LHB personen in het V(S)O in Nederland onder meer op dat persoonlijke coming out verhalen een grote positieve impact kunnen hebben in een klas leerlingen, mits deze informatie is ingebed in adequate didactische en curriculaire contexten (Mooij & Fettelaar, 2012).

1.4.2 Het P(S)O

8. In het P(S)O kan de seksuele geaardheid van leerlingen nog niet eenduidig in onderzoek worden betrokken. Wat betreft P(S)O personeel in het jaar 2010 bleken vijf personeelsleden LH of B te zijn. Dit aantal is te klein om kwantitatief te analyseren. Bij de afname van de veiligheidsmonitor 2012 zullen enkele aanpassingen worden verricht.

1.4.3 Volgend beleidsonderzoek

9. In volgend onderzoek kunnen de scores wat betreft geweldervaring van personeel en leerlingen per categorie worden gestandaardiseerd. Het voordeel daarvan is dat de onderlinge vergelijking tussen de scores wordt vereenvoudigd.
10. De ontwikkelde schoolindicatoren kunnen verder worden benut en beproefd in bijvoorbeeld specifiek interventieonderzoek ter vermindering van LHBT discriminatie (vgl. ook Mooij, 1999a, 1999b, 2011a). Relevante onderzoeken wijzen onder meer op het belang van zeer vroeg in het schooljaar met leerlingen vaststellen en door hen mede laten controleren van prosociale gedragsregels; samenhang tussen aanpakken op school, thuis en rond school (wijk); een helder schoolveiligheidsbeleid en duidelijke handhaving daarvan; juiste diagnostiek; en regelmatige empirische evaluatie via leerlingen, personeel en leiding. Concrete invullingen en controle zijn mede mogelijk via inzet van de sociale veiligheidsmonitor.
11. De beschikbare informatie in de databestanden van de veiligheidsmonitor kan verder worden benut, bijvoorbeeld via constructie van specifieke schoolindicatoren van discriminatie naar uiterlijk, allochtoon / autochtoon zijn, gelovig / niet-gelovig zijn, en meisje / jongen zijn.

2 Seksuele geaardheid en discriminatie

2.1 Inleiding

De ‘seksuele gerichtheid’ of ‘geaardheid’ van personen verschilt (Dankmeijer, 1994; Martino, 2000). Het meest gangbaar is heteroseksueel zijn, maar een persoon kan ook gericht zijn op het eigen geslacht. Bij een vrouw is dan sprake van ‘lesbisch’ (L) zijn en bij een man van ‘homoseksueel’ (H) zijn (Green, Dixon, & Gold-Neil, 1993; Ferfolja, 2010). Een persoon kan ook op beide geslachten gericht of ‘biseksueel’ (B) zijn. Nog minder vaak komt voor dat een persoon ‘transgender’ (T) is: de (biologische) geslachtskenmerken en de (persoonlijk gevoelde) identiteit qua mannelijkheid of vrouwelijkheid, of genderidentiteit, komen niet overeen (vgl. Dankmeijer, 2011; Schouten, 2010).

Deze ‘LHBT’ variaties op het gangbare patroon van heteroseksueel zijn worden niet in alle delen van de bevolking of het onderwijs gerespecteerd of geaccepteerd (Cotten-Huston & Waite, 2000; Inspectie van het Onderwijs, 2009). Regelmatig worden LHBT personen geconfronteerd met negatieve stereotypen, discriminatie, scheldpartijen, sociale isolatie en allerlei varianten van pesten, geweld en intolerantie. Dit gebeurt ook in scholen voor primair en voortgezet onderwijs. In de ‘Hoofdlijnenbrief’ van 8 april 2011 getiteld ‘Veiligheid en weerbaarheid van homoseksuelen, transgenders en vrouwen’ constateert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) dat veel homoseksuelen zich in scholen onveilig voelen en ook daadwerkelijk geweld ervaren. Vermeld wordt dat, in 2009, één op de tien homo- en biseksuele mannen in een periode van 6 maanden werd uitgescholden, geïntimideerd of gepest vanwege hun seksuele voorkeur. Bij de lesbische en biseksuele vrouwen is dit nog ongunstiger, namelijk vier op de tien. Van de leerlingen vindt 50% dat je op school beter niet voor je homoseksualiteit uit kunt komen. Van de homoseksuele jongeren heeft 12% daadwerkelijk ooit een zelfmoordpoging gedaan. In totaal 66% van de homoseksuele jongeren heeft behoefte aan steun en hulp, vooral bij het uit de kast komen.

In dezelfde hoofdlijnenbrief vermeldt het ministerie van OCW ook dat het wil bijdragen aan de vergroting van sociale veiligheid in het onderwijs. Één aspect hiervan betreft de veiligheid in verband met verschillen tussen personen in seksuele geaardheid. Het ministerie ziet een veilig schoolklimaat als de basis van waaruit leerlingen zich ontwikkelen en van waaruit leraren hun onderwijs vormgeven. Alle scholen dienen de kernwaarden van de rechtstaat actief uit te dragen op een wijze die past bij de eigen identiteit. De veiligheid op school is een noodzakelijke voorwaarde voor kwalitatief goed onderwijs en goede leerprestaties.

2.2 Vraagstelling voor onderzoek

Ter ondersteuning van het streven naar vergroting van de veiligheid op scholen wil het ministerie van OCW antwoord krijgen op twee vragen. Ten eerste is belangrijk of er in het onderwijs daadwerkelijk verschillen in omgang tussen personen zijn die (mede) worden bepaald door hun seksuele geaardheid. Ten tweede, als dit het geval is, is aan de orde hoe deze LHBT verschillen in omgang kunnen worden verminderd respectievelijk de veiligheid effectief kan worden vergroot. Deze vragen zouden kunnen beantwoord via de ontwikkeling van een specifieke maat, of indicator, waarmee dit verschil in veiligheid en veiligheidsbeleving in relatie tot seksuele geaardheid zou kunnen worden aangeduid. In dit verband werd door het ministerie een tweeledige onderzoeksvraag geformuleerd:

In hoeverre wijken de ervaren onveiligheid en onveiligheidsgevoelens van LHBT leerlingen en LHBT personeel binnen het primair en voorgezet onderwijs af van die van heteroseksuele personen?

Welke verschillen zijn er tussen deze diverse groepen en welke ontwikkelingen doen zich hierbij Voor in de loop van de tijd?

In Nederland is in het algemeen slechts op kleine schaal onderzoek verricht naar de relatie tussen LHBT kenmerken en andere kenmerken van personen in en rond school. Genoemd kunnen worden het onderzoek naar percepties in verband met LHBT leerlingen en –jongeren (Felten, 2008; Kamps, 2010); psychosociale problemen bij leerlingen wegens LHB (Metselaar, 2008); homofob geweld (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009; Ferfolja, 2010; Martino, 2000); en effecten van voorlichting in scholen op het gebied van LHBT (Dankmeijer, 1994, 2011; Mooij & Fettelaar, 2012; Schouten, 2011).

Een uitgebreide informatiebron met diverse soorten discriminatiegegevens is de ‘sociale veiligheidsmonitor’ die het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS) van de Radboud Universiteit Nijmegen uitvoert, onder meer in opdracht van OCW. In analyse van landelijke gegevens uit 2006 bleek bijvoorbeeld dat ‘seksuele gerichtheid’ van personeel in scholen samenhang met het gevoel van (on)veiligheid en de mate waarin men slachtoffer was geworden van incidenten (Mooij, 2007). LHB zijn van personeelsleden betekent het méér ervaren van discriminatie en diverse soorten geweld, verricht door zowel leerlingen als mededocenten. Discriminatie vanwege seksuele gerichtheid functioneert in een schoolse context waarin ook andere varianten van discriminatie aantoonbaar voorkomen, zoals discriminatie op grond van uiterlijk, huidskleur, allochtoon of autochtoon zijn, geloof, en sexe (Mooij, 2011a, 2011b). Tevens bestaan er velerlei samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen en personeelsleden, zoals herkomst en religieuze overtuiging, en samenhangen met kenmerken van de school. Onderzoeksinformatie over transgender ofwel T zijn in relatie tot het primair en voortgezet onderwijs is echter niet beschikbaar over de meetjaren 2006, 2008 en 2010.

Vanwege de beschikbaarheid van de LHB gegevens en de landelijke representativiteit daarvan ondersteunde het ministerie de secundaire analyse van data verkregen met bovengenoemde sociale veiligheidsmonitor. Hiermee diende duidelijk te worden in hoeverre de onveiligheid van

LHB leerlingen en LHB leerkrachten, -docenten en overig -personeel significant afwijkt van vergelijkbare ervaringen van niet-LHB personen in het primair en voortgezet onderwijs (vgl. De Graaf, Van de Meerendonk, Vennix, & Vanwesenbeeck, 2003; Mooij, 2007). Ook dienden de ontwikkelingen in de loop van de tijd te worden bepaald (vgl. Keuzenkamp, 2011; Keuzenkamp & Oudejans, 2011). Empirisch zou inzichtelijk moeten worden of er op scholen verschillen zijn in gerapporteerd gewelddadig gedrag, of ervaring van gevoelens van onveiligheid, tussen LHB personen en niet-LHB personen (vgl. ook Hebl, Bigazzi Foster, Mannix, & Dovidio, 2002).

2.3 Beantwoording

Wij beantwoorden de onderzoeksvragen dan met behulp van gegevens die het ITS heeft verzameld via landelijke metingen met de sociale veiligheidsmonitor. Eind 2005 heeft het ITS de sociale veiligheidsmonitor ontwikkeld. De digitale systematiek werd begin 2006 afgenomen bij leerlingen, docenten en onderwijsondersteunend personeelsleden (OOP), en leden van de schoolleiding. Deelnemende schoollocaties krijgen feedback over de eigen resultaten in vergelijking met landelijke resultaten en met eigen eerdere schoolresultaten. Op basis van die informatie kunnen zij aandachtspunten formuleren in het eigen schoolveiligheidsbeleid en passende maatregelen nemen. Ter mogelijke optimalisering van de onderzoeksopbrengsten voor het schoolveiligheidsbeleid, zullen wij ons in de secundaire analyse concentreren op indicatoren op schoolniveau. Aldus kunnen de resultaten worden benut in (specifiek) schoolbeleid, maar ook in het landelijke veiligheidsbeleid. In 2006, 2008 en 2010 werd de veiligheidsmonitor afgenomen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O); in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O) was de eerste afname in 2010.² Informatie over de deelname per jaar staat in het volgende overzicht.

---

2 Kernpublicaties zijn:

Mooij, T., Sijbers, R., & Sperber, M. (2006). *Rapportage Veiligheidsmonitor V(S)O*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., Sijbers, R., & Sperber, M. (2006). *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006: Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., De Wit, W., & Polman, H. (2008). *Sociale veiligheid in het Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006 – 2008: Eindrapport*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., & De Wit, W. (2008). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in het Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006 – 2008. Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en Voortgezet Onderwijs 2006 - 2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., & Fettelaar, D. (2011). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 – 2010: Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Overzicht – Landelijke deelname aan de sociale veiligheidsmonitor, naar onderwijstype en jaar

Onderwijstype	Jaar	Schoollocaties: aantallen	Leiding: aantallen	Docenten/OOP: aantallen	Leerlingen: aantallen	Ouders: aantallen
V(S)O	2006	214	629	6.897	80.790	---
	2008	219	606	6.230	78.840	---
	2010	140	470	5.363	58.369	---
P(S)O	2010	49	75	580	1.917	359

Het voorliggend onderzoeksverslag bevat de kern van de LHB gerelateerde informatie van het V(S)O in de drie onderzoeksjaren (zie ook de brochure van Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012). In dit verslag wordt deze kerninformatie aangevuld met de LHB resultaten verkregen in het P(S)O in het jaar 2010 én met vier bijlagen waarin meer gedetailleerde statistische onderzoeks-informatie is opgenomen.

3 Begrippen en betekenissen

3.1 Vier kernbegrippen

Wij hebben vier kernbegrippen gedefinieerd en nader onderzocht in diverse statistische analyses. De kernbegrippen zijn toegespitst op de mate waarin LHB personeel of LHB leerlingen méér geweld ervaren, of zich op school onveiliger voelen, dan niet-LHB personeel of niet-LHB leerlingen. De gegevens worden gemeten op schoolniveau. Indicatoren op schoolniveau leveren voor scholen inzichtelijke informatie waarmee zij kenmerken van het eigen schoolpersoneel en de eigen leerlingen kunnen evalueren en, waar nodig, via schoolbeleid kunnen beïnvloeden. Volgende metingen informeren dan in hoeverre schoolbeleid leidt tot veranderingen in de mate van ernst van ervaren geweld en de mate van zich onveilig voelen op school. Het volgende schema geeft een overzicht van de vier kernbegrippen.

Soort onveiligheid	Bij groep:	Kernbegrippen van LHB discriminatie op schoolniveau
Mate van ernst van ervaren geweld	Personeel	1. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB personeel ten opzichte van de mate van ernst van geweld ervaren door niet-LHB personeel
	Leerlingen	2. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB leerlingen ten opzichte van de mate van ernst van geweld ervaren door niet-LHB leerlingen
Mate van zich in school onveilig voelen	Personeel	3. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB personeel ten opzichte van de mate van zich in school onveilig voelen door niet-LHB personeel
	Leerlingen	4. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB leerlingen ten opzichte van de mate van zich in school onveilig voelen door niet-LHB leerlingen

3.2 Mate van ernst van ervaren geweld

3.2.1 Personeel

In de sociale veiligheidsmonitor wordt 'ervaren geweld' bepaald met items die betrekking hebben op zelfrapportage van diverse soorten geweld (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamenlijk,

grof lichamelijk en seksueel). Men kan dit hebben ervaren als slachtoffer, dader of getuige.³ Via een kwalitatief veeleisende schaalconstructie (Mokken Schaal Analyse: zie bijlage 1) zijn de gewelditems geordend van ‘minst ernstig / meest voorkomend’ naar ‘meest ernstig / minst voorkomend’.⁴ De ordening is cumulatief, dat wil zeggen dat als een personeelslid ‘ja’ scoort op een minder frequent voorkomend geweld, hij of zij ook ‘ja’ heeft gescoord op vaker voorkomend geweld. De via Mokken Schaal Analyse geselecteerde en gecontroleerde 12 items, hun ordening en frequentie (% ervaring mee) in het V(S)O in 2008 en 2010 zijn vermeld in Tabel 1.

Tabel 1 – Items wat betreft ervaren geweld bij personeel V(S)O; 2008 en 2010

Item	2008	2010
	% ervaring mee	% ervaring mee
12. Verkrachting	01	00
11. Gebruik van wapen	02	01
10. Aanranding	03	02
9. Bedreigen met wapen	06	03
8. Betasten	17	10
7. Chanteren	29	20
6. Slaan	54	41
5. Opzettelijk laten struikelen	56	45
4. Opzettelijk stompen	56	46
3. Expres storen	79	74
2. Met opzet lawaai maken	85	81
1. Extra luid zijn	86	82
Aantal personeelsleden	5.727	4.883

Het item ‘extra luid zijn’ is in 2008 en in 2010 het meest voorkomend; resp. 86% en 82% van het personeel zegt dit te hebben ervaren. De mate van ernst van ervaren geweld door een personeelslid wordt bepaald via de persoonlijke somscore van dit personeelslid op deze schaal van 12 items. Omdat de volgorde van items opeenvolgend en cumulatief is, indiceert een persoonlijke score 4 op deze schaal dat men te maken heeft gehad met extra luid zijn, met opzet lawaai maken, expres storen, en opzettelijk stompen. Een persoonlijke score 7 betekent dat een personeelslid stelt deze vier ervaringen te hebben opgedaan, maar aanvullend ook nog is geconfronteerd met opzettelijk laten struikelen, slaan, en chanteren. Vervolgens wordt voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB

3 Via nadere analyse zijn de specifieke gegevens wat betreft deze drie rollen uit te splitsen. In de huidige analyses doen wij dat niet omdat de niet-uitgesplitste items betrekking hebben op de ervaringen in de school als zodanig, dus kunnen functioneren als indicatie van het sociaal klimaat of de sociale cohesie van de school (vgl. Beauvais & Jenson, 2002; Carbines, Wyatt, & Robb, 2006; Mooij, Smeets, & De Wit, 2011). Via de vier kernbegrippen en hun operationalisaties wordt dan nagegaan of LHB personen qua ervaring van geweld en gevoelens van onveiligheid verschillen van niet-LHB personen in dezelfde school.

4 Zie ook Mooij, in press.

personeel – gemiddelde niet-LHB personeel. Zo verkrijgen we per school informatie over de gerapporteerde ervaring met geweld van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel. Een dergelijke schoolindicator heeft als belangrijk voordeel dat rekening wordt gehouden met de verschillen in onveiligheid voor wel- en niet-LHB personen in steeds dezelfde school, dus onder gelijke overige omstandigheden. Per school wordt dan steeds de relatieve mate van sociale onveiligheid voor LHB personen vastgesteld.

3.2.2 Leerlingen

Bij de leerlingen zijn dezelfde items over gerapporteerd geweld afgenomen als bij het personeel. Ook hier zijn via Mokken Schaal Analyse de betrouwbaarheid en unidimensionaliteit van de items gecontroleerd (zie bijlage 1). Het resultaat is een cumulatieve schaal met 23 items geordend van ‘minst ernstig / meest voorkomend’ naar ‘meest ernstig / minst voorkomend’. De items, hun ordening en frequentie van voorkomen (% ervaring mee) zijn opgenomen in Tabel 2.

Tabel 2 – Items wat betreft ervaren geweld bij leerlingen V(S)O; 2008 en 2010

Item	2008	2010
	% ervaring mee	% ervaring mee
23. Verkrachting	04	03
22. Gebruik van wapen	06	04
21. Aanranding	06	05
20. Bedreigen met wapen	07	05
19. Betasten	13	11
18. Bespuiten / besmeuren	17	14
17. Stelen	18	15
16. In elkaar slaan / aftuigen	21	16
15. Bedreigen	22	17
14. Intimideren	24	20
13. Vernielen	25	20
12. Krassen / beschadigen	31	26
11. Seksuele gebaren	32	29
10. Wegstoppen / wegmaken	36	31
9. Seksuele opmerkingen	40	36
8. Slaan	44	38
7. Opzettelijk laten struikelen	46	41
6. Opzettelijk duwen / schoppen	51	45
5. Expres aanstoten / pijn doen	54	49
4. Met opzet lawaai maken	64	60
3. Expres storen	65	60
2. Extra luid zijn	66	61
1. Uitschelden	79	72
Aantal leerlingen	74.260	55.494

Overeenkomstig de betekenis bij het personeel betekent een persoonlijke score 13 dat een leerling aangeeft dat hij of zij te maken heeft (gehad) met de ervaringen genoemd bij de items 1 tot en met 13 in Tabel 2. Zoals bij het personeel wordt ook hier, voor elke school, de waarde van de LHB-schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen – gemiddelde niet-LHB leerlingen.

3.3 Gevoelens van onveiligheid in school

3.3.1 Personeel

Zich veilig voelen in school is bepaald aan de hand van gegevens over het zich wel of niet veilig voelen op elk van zeven verschillende plaatsen in de school. Deze zijn:

- De klas
- Studie- of werklokalen
- De gangen
- De kantine
- De toiletten
- De hal / kluisjes
- Het schoolplein

In 2006, 2008 en 2010 zijn deze items qua interne samenhang geanalyseerd met behulp van Cronbach's Alpha. Na deze kwaliteitscontrole zijn de items samengenomen in een schaal die bestaat uit een gemiddelde over de items (vgl. Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011). Ten behoeve van verdere analyse is de score wat betreft de mate van zich onveilig voelen in school omgezet naar een schaal die loopt van 0 tot en met 100. Hier is dan sprake van een meer globale indicator wat betreft gevoelens van veiligheid in school. Vervolgens is voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde scores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB personeel – gemiddelde niet-LHB personeel.

3.3.2 Leerlingen

Zich veilig voelen in school is bij leerlingen bepaald aan de hand van dezelfde items over het zich wel of niet veilig voelen op school als bij het personeel (zie boven). Evenals bij het personeel zijn deze gegevens voor de leerlingen ook gecontroleerd via een betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's Alpha) (vgl. Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011). Voor elke school is de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen – gemiddelde niet-LHB leerlingen.

3.4 Bepaling van seksuele geaardheid

3.4.1 Personeel

Van de personeelsleden in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs is via *directe meting* bij elke persoon zelf bekend of deze a) heteroseksueel dan wel b) lesbisch, homoseksueel, of c) biseksueel is. Op basis van deze uitsplitsing naar seksuele geaardheid kan worden nagegaan of personeel dat over zichzelf zegt lesbisch, homoseksueel of biseksueel te zijn, wat betreft ervaren geweld dan wel sociale onveiligheid verschilt van de overige ofwel niet-LHB personeelsleden.

Uit de gegevens van de landelijke veiligheidsmonitor over 2006, 2008 en 2010 blijkt wat betreft seksuele geaardheid (SG) van het onderwijspersoneel het volgende: zie Tabel 3. Circa 87% zegt heteroseksueel te zijn; ongeveer 1,5% geeft aan homoseksueel ofwel lesbisch te zijn; circa 1 tot 0,2% zegt biseksueel te zijn; en ongeveer 10% geeft hier geen antwoord.

Tabel 3 – Seksuele geaardheid van onderwijspersoneel dat deelnam aan de landelijke afname van de sociale veiligheidsmonitor, naar onderwijstype en jaar van afname

Seksuele geaardheid	V(S)O						P(S)O	
	2006		2008		2010		2010	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Heteroseksueel	6.046	88,30	5.284	86,28	4.517	85,96	499	87,2
Homoseksueel of lesbisch	101	1,48	106	1,73	72	1,37	4	0,7
Bi-seksueel	65	0,95	62	1,01	34	0,65	1	0,2
Geen antwoord	635	9,27	672	10,97	632	12,03	68	11,9

Daarnaast is ook een *indirecte meting* van de SG verricht bij het personeel. Deze meting houdt in dat de SG wordt afgeleid uit de gegevens over de motieven tot geweld dat de betreffende persoon heeft ervaren als slachtoffer (zie bijlage 2). Dit gebeurt door eerst de personen te selecteren die als slachtoffer een bepaalde geweldsvariant hebben ervaren. Uit deze selectie worden die personen gekozen die als motief voor het geweld onderkennen dat zij slachtoffer zijn ‘omdat ik homoseksueel/lesbisch ben’ of ‘omdat ik biseksueel ben’. Deze twee motieven konden worden gekozen uit in totaal 16 motieven over bijv. uiterlijk, autochtoon of allochtoon zijn, gelovig of niet-gelovig zijn, vrouw zijn of man zijn.

Wij hebben gecontroleerd of personeel dat via de indirecte meting wordt geclassificeerd als LHB óók volgens de directe meting zo wordt geclassificeerd (zie bijlage 2). Zo blijkt bijvoorbeeld dat, van de in totaal 13 personeelsleden die in 2006 via de indirecte meting als LHB zijn gekwalificeerd, er één dat niet is volgens de directe meting. In 2008 en 2010 leidt deze controle

ook tot goede resultaten.⁵ Hoewel de overeenstemming tussen directe en indirecte meting dus groot is, geven de foutpercentages aan dat de resultaten enigszins kunnen verschillen naar gelang de wijze van bepaling van de SG.

3.4.2 Leerlingen

Bij de leerlingen bleek uit vooronderzoek in het V(S)O in het jaar 2005 dat directe meting van hun SG moeilijk te realiseren was (met name in de onderbouw). Wel zijn gegevens volgens de indirecte meting van SG beschikbaar: zie de uitwerking hiervan bij het personeel hierboven en in bijlage 2. Daarom wordt bij de leerlingen gebruik gemaakt van de indirecte meting van de SG. In dit verband nemen wij aan dat leerlingen die aangeven om de genoemde redenen slachtoffer te zijn van bepaald geweld, inderdaad homoseksueel of lesbisch dan wel biseksueel zijn.

3.5 Vier kernvariabelen en scores per school

De vier kernbegrippen worden dan gemeten via twee typen sociale onveiligheid ervaren door personeel of leerlingen. Dit resulteert in vier schoolindicatoren die per school worden bepaald:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Geweldervaring van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen;
- Onveiligvoelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Onveiligvoelen in school door LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.

Voor elke school wordt de score op elk van de vier kernbegrippen bepaald. Dat wil zeggen dat we, per school, informatie krijgen over de ervaring met en de beleving van de sociale onveiligheid van LHB personen ten opzichte van niet-LHB personen. De interpretatie van de scores, of waarden op de vier schoolindicatoren, is als volgt:

- Als een indicator een waarde hoger dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen méér sociale onveiligheid dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator de waarde nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen in gelijke mate sociale onveiligheid als niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator een waarde lager dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen minder sociale onveiligheid, ofwel meer sociale veiligheid, dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.

Ter onderlinge vergelijking hebben wij de landelijke scores op de vier schoolindicatoren op twee manieren berekend. Ten eerste landelijke scores gebaseerd op gegevens van relevante

---

5 De foutpercentages zijn in 2006, 2008 en 2010 respectievelijk 7,69%, 18,18% en 0% (wel LHB volgens de indirecte meting, maar niet volgens de directe meting); en 2,93%, 2,72% en 2,54% (niet LHB volgens de indirecte meting, maar wel volgens de directe meting).

personeelsleden en ook leerlingen zonder school(locatie) als tussenstap, en ten tweede landelijke scores gebaseerd op data van personeel en leerlingen met school(locatie) als tussenstap: zie de tabellen in bijlage 3.

De vergelijking van de twee berekeningswijzen via de tabellen in bijlage 3 wijst uit dat de twee soorten onderzoeksresultaten in het algemeen dicht bij elkaar liggen, hetgeen mede samenhangt met de relatief grote aantallen. De tabellen in bijlage 3 geven daarnaast informatie over de scores op de vier indicatoren van LHB personeel en LHB leerlingen versus personeel en leerlingen die niet-LHB zijn. Waar mogelijk is de seksuele geaardheid hierbij op twee wijzen bepaald (direct en indirect: vgl. par. 3.4 en bijlage 2).

4 Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs

4.1 Schoolindicatoren van personeel en leerlingen

4.1.1 Gemiddelde scores per meetjaar

De scores van de vier schoolindicatoren wat betreft de scholen V(S)O in 2006, 2008 en 2010 zijn weergegeven in Tabel 4. Per onderzoeksjaar gaat het om het aantal scholen (N) met een geldige waarde; de minimaal en maximaal aangetroffen waarde bij de scholen; het gemiddelde; en de spreiding ofwel standaarddeviatie (Sd).

Tabel 4 – Scores op kernvariabelen V(S)O-scholen 2006, 2008 en 2010

	2006				2008				2010			
	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.
Geweldervaring												
personeel: LHB versus niet	6	-1,56; 2,67	0,89	1,62	98	-6,61; 6,08	0,10	2,34	65	-4,31; 5,63	0,36	2,09
leerlingen: LHB versus niet	37	0,07; 9,56	4,53	2,60	140	-9,94; 14,39	5,94	4,70	89	-8,00; 15,76	7,49	5,18
Onveiligvoelen												
personeel: LHB versus niet	93	-11,79; 94,98	4,02	17,89	96	-18,14; 84,00	4,11	16,34	68	-11,59; 41,53	2,71	8,93
leerlingen: LHB versus niet	134	-44,90; 96,86	26,98	33,82	140	-59,18; 100,00	20,59	35,61	89	-28,57; 95,99	31,03	33,69

De gemiddelde waarden op de vier schoolindicatoren zijn steeds positief, ofwel boven nul. In Tabel 4 blijkt dus dat LHB personeel en LHB leerlingen in alle gevallen met relatief méér geweld worden geconfronteerd, en zich relatief onveilig voelen in school, dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen. Dit geldt voor alle drie meetjaren.

Bij de interpretatie van de gemiddelden en verschillen qua geweldervaring dient ermee rekening te worden gehouden dat die van het personeel kunnen variëren van 1 tot en met 12 en die van de leerlingen van 1 tot en met 23: zie hoofdstuk 3. De twee figuren op de volgende pagina geven een beeld van de schoolindicatoren wat betreft gerapporteerde geweldervaring in de loop van de jaren.

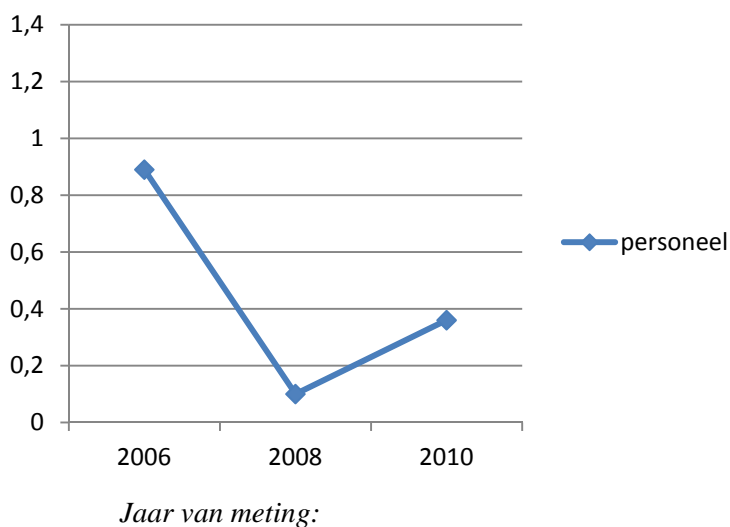

4.1.2 Grafieken van geweldervaring personeel en leerlingen

In Figuur 1 wordt met behulp van de gegevens uit Tabel 4 geïllustreerd dat LHB personeel in 2006 zegt relatief meer geweld te ervaren dan in 2008 en 2010. In Figuur 2 wordt, op de schaal van de leerlingen, duidelijk dat LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen in de periode 2006 – 2008 – 2010 een geleidelijke toename rapporteren van ervaren geweld.

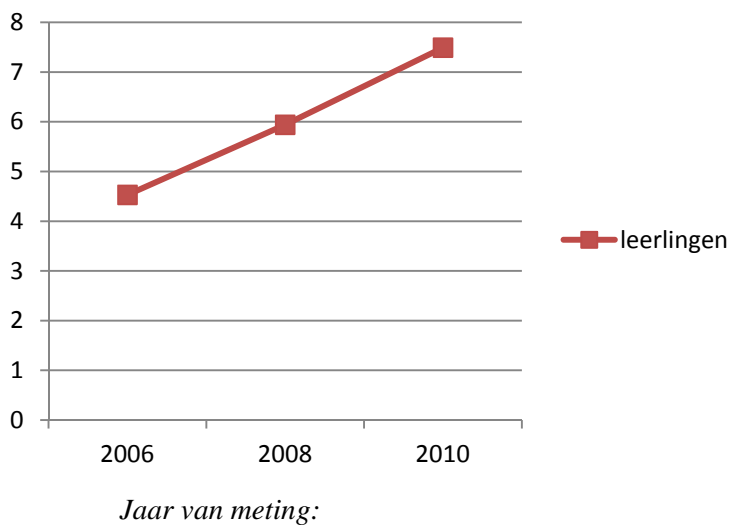
Figuur 1 – Geweldervaring personeel: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

Figuur 2 – Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

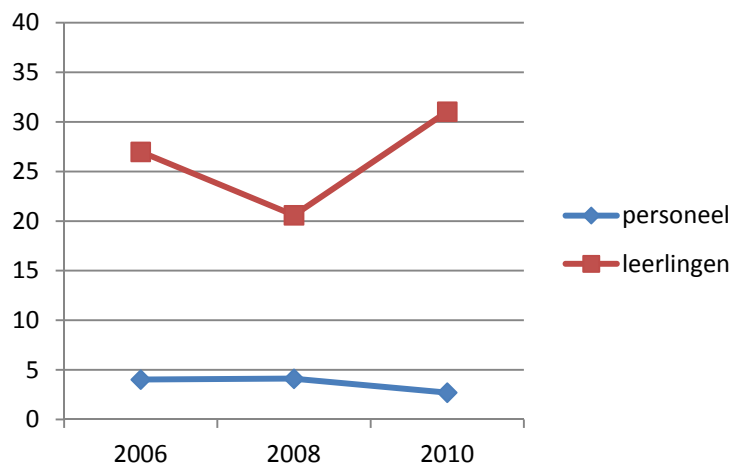

4.1.3 Grafieken van (on)veilig voelen personeel en leerlingen

Wat betreft onveilig voelen is de onderliggende schaal bij personeel en leerlingen gelijk (zie hoofdstuk 3). Daarom kunnen de resultaten van de twee schoolindicatoren (zie Tabel 4) hier in één figuur worden samengenomen. In Figuur 3 blijkt – evenals in Tabel 4 – dat LHB leerlingen zich duidelijk méér onveilig voelen ten opzichte van niet-LHB leerlingen, dan LHB personeel zich onveilig voelt in vergelijking met niet-LHB personeel.

Figuur 3 – Onveilig voelen personeel en leerlingen: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

Jaar van meting:

We bepalen vervolgens in hoeverre de schoolindicatoren van ervaren geweld door LHB personeel en LHB leerlingen, versus niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen, statistisch significant van elkaar verschillen. Ofwel: hebben LHB personeel en LHB leerlingen in het algemeen inderdaad méér kans geweld te ervaren dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen? Ook analyseren wij of deze schoolindicatoren méér dan slechts op basis van kans verschillen tussen de drie meetjaren.

4.1.4 Significantie van ontwikkelingen 2006, 2008 en 2010

In de volgende Tabel 5 blijkt ten eerste dat LHB personeel en niet-LHB personeel in 2008 en in 2010 niet statistisch significant van elkaar verschillen wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring (gezien het aantal scholen is deze statistische uitspraak relatief robuust). Ook het verschil tussen 2010 en 2008 is statistisch niet significant (ns).

Tabel 5 – Geweldervaring en onveilig voelen LHB personeel en LHB leerlingen versus niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen in scholen V(S)O in 2006, 2008 en 2010 (aantal scholen tussen haakjes)

	2006	2008	2010	Vershil 2010-2008	Vershil 2010-2006
Geweldervaring					
Personeel: LHB versus niet	...	ns (92)	ns (65)	ns (157)	...
Leerlingen: LHB versus niet	...	5,91** (139)	7,49** (89)	1,58* (228)	...
Onveilig voelen					
Personeel: LHB versus niet	4,02* (93)	3,27* (95)	2,71* (68)	ns (163)	ns (161)
Leerlingen: LHB versus niet	26,98** (134)	20,91** (139)	31,03** (89)	10,12* (228)	ns (362)

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$; ns=niet significant.

Het verschil tussen LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen in 2008 (5,91) en 2010 (7,49) is wel statistisch significant: zie Tabel 5. De betekenis van de bijna 6 tot 7,5 punten verschil kan worden uitgedrukt in corresponderende scoreverschillen op de gehele schaal van 1 – 23 in Tabel 2. In beide jaren ervaren LHB leerlingen dus méér geweld op school dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich bij de leerlingen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename (1,58) van dit verschil voor: ten opzichte van 2008 ervaren LHB leerlingen in 2010 relatief méér geweld.

Ten tweede komt in Tabel 5 uit de toetsing op verschillen tussen schoolindicatoren naar voren dat LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn hier geen significante veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008, en van 2010 ten opzichte van 2006.

Uit Tabel 5 blijkt verder wat betreft de leerlingen dat de verschillen in onveiligheidsgevoelens tussen LHB en niet-LHB leerlingen tamelijk groot en statistisch significant zijn, in alle drie meetjaren. LHB leerlingen voelen zich steeds méér onveilig dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen (zie Tabel 5). Er is wat betreft LHB onveiligheidsgevoelens echter geen verschil tussen 2010 en 2006. In hoeverre hier echt sprake is van trends zal moeten blijken in onderzoeken in volgende jaren.

4.2 Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren

Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren berekenen we met Pearson correlaties (r). De resultaten in Tabel 6 verhelderen dat er bij leerlingen een significante samenhang bestaat tussen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen: wanneer LHB leerlingen in een school méér geweld ervaren dan niet-LHB leerlingen, voelen de LHB leerlingen in de school zich ook vaker

onveilig dan niet-LHB leerlingen. Dit geldt in 2006 ($r=0,40$), 2008 ($r=0,31$) en in 2010 ($r=0,60$). Bij het personeel doet zich dit verschijnsel niet voor.

Tabel 6 – Samenhangen tussen schoolindicatoren geweldervaring en onveilig voelen bij personeel en leerlingen, per jaar (aantal scholen tussen haakjes)

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet	Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet
2006				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,80 (3)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	-0,44 (6)	0,13 (23)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,34 (5)	0,40* (37)	-0,05 (68)	
2008				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,06 (67)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,02 (95)	-0,20 (66)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,03 (67)	0,31** (139)	0,07 (66)	
2010				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,01 (46)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,22 (65)	-0,13 (47)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,04 (46)	0,60** (89)	-0,25 (47)	

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

In Tabel 6 valt ook op dat er geen significante samenhangen zijn tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: wanneer LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB gerapporteerde geweldervaring.

4.3 Exploratie van samenhangen met andere schoolvariabelen

Exploratie van de mogelijke betekenis of ook beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren is verricht door samenhangen te berekenen met diverse andere schoolvariabelen (zie bijlage 4). Deze andere variabelen hebben van doen met meer algemene veiligheid of het veiligheidsbeleid

op de school. Informatie hierover bestaat veelal wat betreft de jaren 2006, 2008 en 2010. De variabelen zijn vermeld in onderstaande lijst en betreffen achtereenvolgens:

Directe metingen van veiligheidskenmerken op schoolniveau:

1. Al dan niet deelname van de school aan Gay-Straight Alliances (GSA) in het jaar 2010.⁶
2. Al dan niet te maken hebben gehad met een incident gericht tegen homoseksueel personeel.
3. Al dan niet te maken hebben gehad met een incident tegen homoseksuele leerling(en).

Schoolgemiddelden van personeel of leerlingen wat betreft veiligheidskenmerken:

4. Gemiddelde geweldervaring in school bij personeel (gemiddelde schoolindicator 1).
5. Gemiddelde geweldervaring in school bij leerlingen (gemiddelde schoolindicator 2).
6. Gemiddelde veilig voelen in school bij personeel.
7. Gemiddelde veilig voelen in school bij leerlingen.

Schoolgemiddelden van leerlingkenmerken die zijn gerelateerd aan veiligheidservaring op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012):

8. Percentage VWO-leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
9. Percentage leerlingen 1^e klas in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
10. Percentage religieuze leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).

Schoolkenmerken die zijn gerelateerd aan veiligheid op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012):

11. Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen.
12. Schoollocatiegrootte: aantal personeelsleden (fte).

Schoolgemiddelden van gegevens van de schoolleiding waarvan wordt verondersteld dat die mogelijk relevant zijn voor de veiligheidservaring op school:

13. Mate van aandacht voor respect wat betreft LH of B zijn (volgens leidinggevenden).

Enkele samenhangen tonen een tendens in de verwachte richting (zie bijlage 4). Bijvoorbeeld: wél deelname van een school aan GSA gaat samen met relatief minder onveiligheid voor LHB personeel en LHB leerlingen. Deze samenhang is niet significant, maar komt wel overeen met bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek van de Nationale Jeugdraad (zie Van der Velden, zonder jaar). Te vermelden zijn met betrekking tot het jaar 2008 dat LHB leerlingen zich ten opzichte van niet-LHB leerlingen significant onveiliger voelen wanneer:

1. er op school gemiddeld meer geweld wordt ervaren door leerlingen;
2. het personeel zich op school gemiddeld veiliger voelt;
3. de leerlingen zich op school gemiddeld veiliger voelen; en
4. het percentage VWO-leerlingen op school dat deelneemt aan de monitor, groter is.

Een zeer voorzichtige interpretatie van deze resultaten is dat, wanneer personeel en leerlingen zich in het algemeen veiliger voelen op een school, het desondanks zo kan zijn dat LHB leerlingen relatief meer geweld ervaren dan niet-LHB leerlingen omdat er niet zozeer op dergelijk geweld wordt gelet.

---

6 Via COC Nederland hebben wij begin 2012 een lijst verkregen met Gay-Straight Alliances (GSA)-scholen. De lijst bevat voornamelijk schoolgemeenschappen, terwijl bij de veiligheidsmonitor om redenen van sociale cohesie wordt gewerkt met afzonderlijke schoollocaties dan wel afdelingen van schoolgemeenschappen. Dit verschil is niet eenvoudig te ondervangen. Van de 143 scholen in het monitorbestand 2010 hebben 32 scholen een GSA.

5 Resultaten primair (speciaal) onderwijs

5.1 Leerlingen

In het P(S)O is het niet waarschijnlijk dat de seksuele geaardheid van leerlingen in voldoende mate is uitgekristalliseerd om eenduidig en betrouwbaar in onderzoek te worden betrokken (vgl. ook de observaties in het voortgezet (speciaal) onderwijs verricht door Mooij & Fettelaar, 2012). Het lijkt wel mogelijk in dit verband bepaalde attitudes of percepties te meten. Deze operationalisatie is opgenomen in de veiligheidsmonitor die wordt afgenomen in het jaar 2012.

5.2 Personeel

In aansluiting op de werkwijze in het V(S)O zijn er twee LHB schoolindicatoren van personeel:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Onveilig voelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel.

Deze variabelen zijn gemeten in het jaar 2010. Van de personeelsleden P(S)O zijn er vijf waarvan via de directe meting van seksuele geaardheid bekend is dat zij LH of B zijn. Van slechts vier P(S)O-scholen kan het verschil wat betreft de geweldervaring en het zich onveilig voelen van LHB en niet-LHB personeel bepaald worden (zie Tabel 7). Dit aantal is te klein om verder te analyseren.

Tabel 7 – Scores op de schoolindicatoren personeel P(S)O-scholen 2010

	N	Min.-max.	Gem.	Sd.
Geweldervaring personeel: LHB versus niet	4	-0,67; 2,50	1,27	1,36
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	4	-2,82; 4,29	-0,10	3,06

Uit de opgave van de leidinggevenden volgt dat er geen incidenten zouden hebben plaatsgevonden die gericht waren tegen leerlingen of personeelsleden vanwege hun LH of B zijn.

Referenties

- Beauvais, C., & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*, CPRN Discussion Paper. Ottawa: Canadian Policy Research Networks. Retrieved from http://www.cprn.com/documents/12949_en.pdf
- Berrill, K. T. (1990). Anti-Gay violence and victimization in the United States: An overview. *Journal of Interpersonal Violence*, 5(3), 274-294.
- Buijs, L., Hekma, G., & Duyvendak, J.W. (2009). *Als ze maar van me afblijven: Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Carbines, R., Wyatt, T., & Robb, L. (2006). *Encouraging tolerance and social cohesion through school education. Report to the Australian Government Department of Education, Science and Training*. Erebus International. Retrieved from http://www.valueseducation.edu.au/verve/_resources/Encouraging_Tolerance
- Chapman, C., & Harris, A. (2004). Improving schools in difficult and challenging contexts: Strategies for improvement. *Educational Research*, (46)3, 219-228.
- Chen, K. (2006). Social skills intervention for students with emotional/behavioral disorders: A literature review from the American Perspective. *Educational Research and Reviews*, 1(3), 143-149.
- Cotten-Huston, A.L., & Waite, B.M. (2000). Anti-homosexual attitudes in college-students: Predictors and classroom interventions. *Journal of Homosexuality*, 38(3), 117-133.
- Dankmeijer, P. (1994). *De organisatie van voorlichting over homoseksualiteit in Nederland. Verslag van een landelijke enquête over produktformulering*. Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services.
- Dankmeijer, P. (2011). *GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, students and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies*. Amsterdam: GALE, The Global Alliance for LGBT Education. Retrieved from <http://www.lgbt-education.info>
- Dankmeijer, P., Koppers, B., & Schouten, M. (2012). *Op school is iedereen aan zet. Goede voorbeelden: directeuren, docenten en leerlingen in Amsterdam integreren seksuele diversiteit (2007-2011)*. Amsterdam: EduDivers.
- Espelage, D. L., Aragon, S. R., & Birkett, M. (2008). Homophobic teasing, psychological outcomes, and sexual orientation among high school students: What influence do parents and schools have? *Psychology Review*, 37(2), 202-216.
- Felten, H. (2008). *Als een homo op je valt...: Acceptatie van homoseksualiteit onder Utrechtse (hetero)jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Ferfolja, T. (2010). Lesbian teachers, harassment and the workplace. *Teaching and Teacher Education*, 26, 408-414.
- Fetner, T., & Kush, K. (2008). Gay-Straight Alliances in high schools: Social predictors of early adoption. *Youth & Society*, 40(1), 114-130.

- Graaf, H. de, Meerendonk, B. van de, Vennix, P., & Vanwesenbeeck, I. (2003). *Beter voor de klas, beter voor de school: Werkbeleving en gezondheid van homo- en biseksuele mannen en vrouwen in het onderwijs*. Retrieved from <http://www.aob.nl/doc/Nl.pdf>
- Green, S., Dixon, P., & Gold-Neil, V. (1993). The effects of a gay/lesbian panel discussion on college student attitudes toward gay men, lesbians, and persons with AIDS (PWA's). *Journal of Sex Education and Therapy*, 19(1), 47-63.
http://www.valueseducation.edu.au/verve/resources/Encouraging_Tolerance_Final_Report.pdf
- Hebl, M. R., Bigazzi Foster, J., Mannix, L. M., & Dovidio, J. F. (2002). Formal and interpersonal discrimination: A field study of bias toward homosexual applicants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 815-825.
- Huebner, D. M., Rebhook, G. M., & Kegeles, S. M. (2004). Experiences of harassment, discrimination, and physical violence among young gay and bisexual men. *American Journal of Public Health*, 94(7), 1200-1203.
- Inspectie van het Onderwijs. (2009). *Weerbaar en divers. Onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het onderwijs*. Utrecht: Auteur.
- Kamps, L. (2010). *Intervention mapping: Hoe gaat het met de LHBT leerlingen op school?* Amsterdam.
- Keuzenkamp, S. (2011). *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., & Oudejans, A. (2011). *Gewoon aan de slag? De sociale veiligheid van de werkplek voor homoseksuele mannen en vrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lee, C. (2002). The impact of belonging to a highschool gay/straight alliance. *The High School Journal*, pp. 3-26.
- Martino, W. (2000). Policing masculinities: Investigating the role of homophobia and heteronormativity in the lives of adolescent school boys. *Journal of Mens Studies*, 8(2), 213-236.
- Mason, G. (1993). *Violence prevention today: Violence against lesbian and gay men*. Canberra: Australia Institute of Criminology.
- Metselaar, M. (2008). *Vrolijke scholen? Een onderzoek naar de invloed van de school als protectieve factor op het verminderen of voorkomen van psychosociale problemen bij jongeren met een Same Sex Attraction* (Master's Thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Mooij, T. (1999a). Promoting prosocial pupil behaviour: 1: A multilevel theoretical model. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 469-478.
- Mooij, T. (1999b). Promoting prosocial pupil behaviour: 2: Secondary school intervention and pupil effects. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 479-504.
- Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag*. Nijmegen, Katholieke Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en rond school*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2011a). Differences in pupil characteristics and motives in being a victim, perpetrator, and witness of violence in secondary education. *Research Papers in Education*, 26(1), 105-128. doi: 10.1080/02671520903191196.

- Mooij, T. (2011b). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 227-253.
- Mooij, T. (2012). Personal, family, and school influences on secondary pupils' feelings of safety at school, in the school surroundings and at home. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 18(2), 129-157.
- Mooij, T. (in press). A Mokken scale to assess secondary pupils' experience of violence in terms of severity. *Journal of Psychoeducational Assessment*. doi: 10.1177/0734282912439387
- Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en Voortgezet Onderwijs 2006 - 2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., & Fettelaar, D. (2012). *Voorlichtingslessen seksuele diversiteit in het Voortgezet Onderwijs. Pilot onderzoek: observatie van LHBT-voorlichting*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Fettelaar, D., & De Wit, W. (2012). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Onderzoeksverslag*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Smeets, E., & De Wit, W. (2011). Multi-level aspects of social cohesion of secondary schools and pupils' feelings of safety. *British Journal of Educational Psychology*, 81(3), 369-390. doi:10.1348/000709910X526614
- Morin, S.F. (1974). Educational programs as a means of changing attitudes toward gay people. *Homosexual Counseling Journal*, (1)4, 160-165.
- Russell, S. T., Muraco, A., Subramaniam, A., & Laub, C. (2009). Youth empowerment and high school gay-straight alliances. *Springer*, 38, 891-903.
- Schouten, M. (2010). *De LHBT voorlichtergroepen van Nederland*. Amsterdam: COC NL & EduDivers.
- Schouten, M. (2011). *De LHBT voorlichtergroepen van Nederland. Rapport 2010 in het kader van project 'Meer voorlichters, scholen, effect en inbedding'*. Amsterdam: COC NL & EduDivers.
- Schuyf, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen: Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Utrecht: Movisie.
- Valenti, M., & Campbell, R. (2009). Working with youth on LGBT issues: Why gay-straight alliance advisors become involved. *Journal of Community Psychology*, 37(2), 228-248.
- Van der Velden, Ch. (zonder jaar). *Gay Straight Alliance. Een kwalitatief onderzoek naar de impact van GSA's op scholen in Nederland*. Nationale Jeugdraad het Bureau, verkregen van <http://www.njrhetbureau.nl/images/pdf/rapportgsa.pdf>
- Van Wormer, K., & McKinney, R. (2003). What schools can do to help gay/lesbian/bisexual youth: A harm reduction approach. *Adolescence*, 38(151), 409-420.
- Walls, N. E., Kane, S. B., & Wisneski, H. (2010). Gay-Straight Alliances and school experiences of sexual minority youth. *Youth & Society*, 41(3), 307-332.

Bijlage 1 – Constructie Mokken geweldschalen 2006 - 2010

Inleiding

Voor het bepalen van het latente construct ‘mate van ernst van ervaren geweld’ onderzoeken we de cumulatieve schaalbaarheid van een reeks direct bij leerlingen en schoolpersoneel gemeten items. We gebruiken een bij de items passende analysetechniek, namelijk Mokken Schaal Analyse. Doel van de analyse is een valide, betrouwbare en over de jaren vergelijkbare Mokken schaal te construeren die de mate van ernst ofwel intensiteit meet van geweldervaringen in scholen. De schaal wordt apart bepaald bij leerlingen en personeel in het voortgezet en het primair onderwijs.

De gebruikte data zijn afkomstig van verschillende edities van de landelijke veiligheidsmonitor zoals die in 2006, 2008 en 2010 is afgenomen bij leerlingen en schoolpersoneel. Bij elke afname zijn aan respondenten 29 items voorgelegd met betrekking tot zes soorten geweldervaringen. Een ervaring kan door een leerling of personeelslid zijn opgedaan als slachtoffer, als dader of als getuige. De voorgelegde geweldervaringen waarover de respondenten rapporteren zijn per categorie weergegeven in Tabel 1. In 2008 en 2010 zijn alle 29 items bij alle respondenten gemeten. In 2006 zijn niet alle items aan alle respondenten voorgelegd, maar per twee blokken (categorieën) van items steeds random aan een-derde van de respondenten.⁷ De antwoorden op de items zijn gedichotomiseerd en geven aan of een respondent zegt de geweldvorm al dan niet te hebben ervaren.

Tabel 1 – Zes soorten geweld en bijbehorende items wat betreft geweldervaringen

Soort geweld / Itemcategorie	Items
Verbaal geweld	Uitschelden, Expres storen, Extra luid zijn, Met opzet lawaai maken
Materieel geweld	Krassen of beschadigen, Bespuiten of besmeuren, Verstoppert of wegmaken, Vernielen, Stelen
Sociaal geweld	Negeren, Uitsluiten, Bedreigen, Intimideren, Chanteren, Verkeerde geruchten verspreiden
Licht lichamelijk geweld	Expres aanstoten of pijn doen, Met opzet duwen of schoppen, Met opzet laten struikelen, Opzettelijk stompen, Slaan
Grof lichamelijk geweld	Met elkaar vechten, In elkaar slaan of aftuigen, Met een wapen bedreigen, Een wapen gebruiken
Seksueel geweld	Maken van seksuele opmerking, Maken van seksuele gebaren, Betasten, Aanranding, Verkrachting

⁷ De itemcategorieën verbaal geweld en grof lichamelijk geweld zijn aan een deel van de respondenten voorgelegd, een ander deel kreeg de items met betrekking tot materieel en sociaal geweld en het derde deel de vragen met betrekking tot licht lichamelijk en seksueel geweld.

Kenmerken van Mokken Schaal Analyse

De constructie van de Mokken schaal wat betreft de in Tabel 1 weergegeven 29 items wordt toegespitst op vier aspecten: (1) validiteit in de vorm van interne consistentie; (2) validiteit in de vorm van vergelijkbaarheid tussen meetjaren; (3) vergelijkbaarheid tussen subgroepen van een meetjaar; en (4) de (schaal)betrouwbaarheid van het gehele meetinstrument.

Wat betreft de interne consistentie van de Mokken schaal stellen we de schaalbaarheid vast aan de hand van twee vereisten: de eerste monotonie-eis en de tweede monotonie-eis, samen de dubbele monotonie-eis.⁸ *De eerste monotonie-eis stelt dat door elk item de respondenten op dezelfde wijze worden geordend* (Swanborn, 1988). In hoeverre hier sprake van is, of beter gezegd er schendingen plaatsvinden van deze eis, kan worden vastgesteld door de H-waarde van de schaal, de H_i -waarde van elk item apart en de H_{ij} -waarden van de combinaties van itemparen. Hoe hoger deze H-waarden, hoe minder schendingen van de homogene monotonie-eis er plaatsvinden. Vuistregels zijn dat de H-waarde van de schaal en de H_i -waarden van de items hoger moeten zijn dan 0,3. Vanaf 0,4 tot 0,5 is er sprake van een matige schaal en boven de 0,5 is er sprake van een goede homogene schaal. Daarnaast dienen alle H_{ij} -waarden hoger dan 0 te zijn.

De tweede monotonie-eis stelt dat voor elke respondent de items op dezelfde wijze zijn geordend (Swanborn, 1988). De H^t -coëfficiënt is een indicator waarmee achterhaald kan worden of itemkarakteristieke curves elkaar niet snijden, dus of deze vereiste opgaat. Negatieve H^t -waarden wijzen op een schending. De vuistregel is dat het aantal negatieve H^t -waarden niet groter mag zijn dan tien procent van het totale aantal respondenten. Ook moet de H^t -waarde voor de hele groep groter zijn dan 0,3. Een nadeel van de H^t -coëfficiënt en bijbehorende vuistregel is echter dat alleen kan worden gezien óf itemkarakteristieke curves elkaar snijden, maar niet welke items elkaar snijden. Om dit te achterhalen, wordt de restscore-methode gebruikt. Deze methode schat de itemkarakteristieke curves door de populariteit in restscoregroepen te berekenen. Wanneer een populair item in een bepaalde restscoregroep minder populair is, duidt dit op een kruising van itemkarakteristieke curves. Een *criterion value (crit)* hoger dan 40 wijst op een schending. Deze methode zal naast de H^t -waarde worden gebruikt om na te gaan of er sprake is van dubbele monotonie.

Wat betreft de (schaal)betrouwbaarheid van het meetmodel kijken we naar de Rho-waarde. Deze is wat interpretatie betreft vergelijkbaar met een maat zoals Cronbach's Alpha: hoe hoger de waarde, hoe betrouwbaarder de schaal. We stellen als vuistregel dat een waarde hoger dan 0,7 wijst op een betrouwbare schaal.

---

8 Voor meer achtergrond bij Mokken Schaal Analyse en de schaalbaarheidsindicatoren verwijzen we naar: Molenaar, I.W., & Sijtsma, K. (2000). *MSP5 for Windows: A Program for Mokken Scale Analysis For Polytomous Items (Version 5.0)*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, ProGAMMA.
Swanborn, P.G. (1988). *Schaaltechnieken, theorie en praktijk van acht eenvoudige procedures*. Amsterdam / Meppel: Boom.

Tussen onderzoekjaren kijken we of met dezelfde items een valide en betrouwbare schaal kan worden gevormd in de verschillende meetjaren van de veiligheidsmonitor. Dit geeft aan in hoeverre replicatie van het meetinstrument mogelijk is in de tijd, dus voor verschillende steekproeven. Binnen onderzoekjaren bepalen we of de schalen ook intern consistent en betrouwbaar zijn voor subgroepen in het bestand. Daarbij onderscheiden we ten eerste het kenmerk geslacht (jongen / meisje bij leerlingen; man / vrouw bij personeelsleden). Bij leerlingen bepalen we ten tweede verschillen naar geboorteland (wel / niet geboren in Nederland) en ten derde het zich thuis voelen in Nederland (wel / niet thuis voelen).⁹

Analyseprocedure

Voor de analyses maken we gebruik van het programma *Mokken Scaling for Polytomous items* (MSP 5; zie voetnoot 8). Voor de analyses zijn alleen respondenten meegenomen met geldige waarden op alle items en informatie wat betreft lidmaatschap van de onderscheiden subgroepen. De procedure bij de selectie van items en de beoordeling van de cumulatieve schaalbaarheid is als volgt. Eerst wordt voor 2008 en 2010 V(S)O bepaald of er schendingen zijn op schaal- en itemniveau van de eerste monotonie-eis. Zo ja, dan worden items één voor één, beginnend bij het item met de laagste H_i -waarde, verwijderd. Wanneer er geen schendingen zijn of resteren van de eerste eis, worden de items beoordeeld aan de hand van de vereisten van de tweede monotonie-eis met behulp van de H^1 -waarde van de schaal en, op itemniveau, de *criterion value* volgens de restscore-methode. Items met schendingen worden dan eveneens, beginnend bij het slechtst passende item, verwijderd. Vervolgens worden die items geselecteerd die in beide jaren (2008 en 2010) een schaalbaar geheel vormen.

In 2006 kan de respons steeds slechts voor delen van de steekproef, voor een deel van de items, worden bepaald. Daarom gaan we uit van de schaalbare items uit 2008 en 2010 en worden deze per twee categorieën van items getest in 2006.

Resultaten V(S)O

Personeel 2008 en 2010

In zowel 2008 als 2010 wordt een intern consistente en betrouwbare schaal gevonden, maar niet met alle items. Vanwege schendingen van de tweede monotonie-eis zijn één voor één items verwijderd per jaar en tevens zijn items verwijderd om tot een vergelijkbare schaal over jaren te komen.¹⁰ De twaalf overgebleven items en de schaalbaarheidsindicatoren zijn weergegeven in Tabel 2.

---

9 Voor personeelsleden waren categorieën van deze laatste twee kenmerken te klein om vergelijkingen te kunnen maken.

10 Aan de hand van de analyse op data uit 2008 zijn achtereenvolgens verwijderd de items: stelen, krassen / beschadigen, bespuiten / besmeuren, vernielen, wegstoppen / wegmaken, vechten, seksuele opmerkingen, expres aanstoten / pijn doen, opzettelijk duwen / schoppen, seksuele gebaren, in elkaar slaan / aftuigen. Als gevolg van de analyse op de data uit 2010 zijn daarboven nog verwijderd: uitschelden, verkeerde geruchten verspreiden, negeren, uitsluiten, intimideren, bedreigen.

Tabel 2 – Items geweldervaringen en schaalbaarheidsindicatoren personeel V(S)O 2008 en 2010

Item	2008			2010		
	P(ervaring)	H _i	Restscore (Crit)	P(ervaring)	H _i	Restscore (crit)
Verkrachting	0,01	0,54		0,00	0,64	
Gebruik van wapen	0,02	0,63		0,01	0,73	
Aanranding	0,03	0,60		0,02	0,66	
Bedreigen met wapen	0,06	0,62		0,03	0,68	
Betasten	0,17	0,62		0,10	,068	
Chanteren	0,29	0,66		0,20	0,68	
Slaan	0,54	0,73		0,41	0,72	
Opzettelijk laten struikelen	0,56	0,71	26	0,45	0,70	17
Opzettelijk stompen	0,56	0,74	25	0,46	0,74	15
Expres storen	0,79	0,71		0,74	0,73	
Met opzet lawaai maken	0,85	0,75		0,81	0,78	
Extra luid zijn	0,86	0,77		0,82	0,78	
H	0,70			0,72		
H _{ij} interval	[0,23-0,92]			[0,28-1,00]		
H ^t	0,86			0,87		
% negatieve H ^t -waarden	0,5			0,5		
Rho	0,89			0,89		
N	5727			4883		

De items van het meetinstrument conform de Mokken schaal zijn geordend naar moeilijkheidsgraad. Dat wil zeggen dat het minst voorkomende item bovenaan staat (verkrachting) en het meest voorkomende item (extra luid zijn) onderaan. In de kolom achter de itemnaam staat het criterium dat deze volgorde bepaalt, namelijk de proportie (p) docenten die een bepaalde geweldvorm heeft meegemaakt in school. Zo heeft bijvoorbeeld 54% ervaren dat er is geslagen in het schooljaar 2007/2008. Onder 2010 staan dezelfde resultaten voor de meting in 2010.

Wat betreft de interne consistentie kijken we ten eerste naar de H-waarden. De H-waarde van de schaal is 0,70 in 2008 en 0,72 in 2010. De afzonderlijke H_i-waarden op itemniveau liggen beduidend boven de 0,3 en het interval van de H_{ij}-waarden geeft aan dat deze nergens lager dan 0 uitkomen. Dit betekent dat er zeker geen ernstige schendingen zijn van de eerste monotonie-eis. Ten tweede wijzen de H^t-waarde voor de gehele schaal en het percentage negatieve H^t-waarden er op dat ook aan de tweede monotonie-eis is voldaan. Bovendien zijn er volgens de restscoremethode geen ernstige schendingen per item. Dus kunnen we stellen dat de schaal in beide jaren voldoet aan de dubbele monotonie-eis.

Wat betreft de schaalbetrouwbaarheid in beide jaren geldt $Rho=0,89$. We kunnen dus spreken van een betrouwbare schaal. Het zou kunnen dat de interne consistentie en betrouwbaarheid verschillend is voor mannen en vrouwen. Er is daarom gecontroleerd of er schendingen optreden bij mannen en vrouwen apart. Dit is niet het geval, niet in 2008 en niet in 2010. Voor beide onderzoeksjaren is het resultaat van deze schaalconstructie dus intern valide en betrouwbaar bevonden.

Personeel 2006

In 2006 zijn twee blokken itemcategorieën voorgelegd aan telkens een derde van de respondenten. Zo zijn drie subschalen te testen. We gaan uit van het eindresultaat uit 2008 en 2010 en kijken of dit ook, per subschaal, opgaat in 2006. Aan één derde van de respondenten zijn de items in de categorieën verbaal geweld en grof lichamelijk geweld voorgelegd: zie Tabel 1 en 3.

Tabel 3 – Items geweldervaringen (verbaal en grof lichamelijk geweld) en schaalbaarheidsindicatoren personeel V(S)O 2006

Item	P(ervaring)	2006	
		H_i	Restscore (Crit)
Gebruik van wapen	0,01	0,87	
Bedreigen met wapen	0,05	0,83	
Expres storen	0,80	0,84	
Met opzet lawaai maken	0,87	0,83	
Extra luid zijn	0,87	0,85	
H	0,84		
H_{ij} -interval	[0,63-1]		
H^t	0,99		
% negatieve H^t -waarden	0,2		
Rho	0,84		
N (1/3 van bestand)	2178		

Te zien is dat de schaalbaarheidsindicatoren ruimschoots voldoen aan de vuistregels wat betreft validiteit en betrouwbaarheid. Bovendien zijn er geen schendingen als we apart de schaalbaarheid beoordelen voor mannen en vrouwen.

Het derde en vierde blok items dat aan volgende respondenten is voorgelegd, zijn de blokken materieel en sociaal geweld. Bij de analyse op data van 2008 en 2010 is hier één item overgebleven, namelijk chanteren. De proportie personeelsleden dat dit heeft meegemaakt in 2006 is

0,20 (n=2132). Ter vergelijking: de proporties personeelsleden in 2008 en 2010 die chanteren hebben meegemaakt, zijn respectievelijk 0,29 en 0,20.

Het vijfde en zesde blok items, voorgelegd aan het laatste éénderde deel van de respondenten, heeft betrekking op licht lichamelijk en seksueel geweld. De resultaten zijn gegeven in Tabel 4.

Tabel 4 – Items geweldervaringen (licht lichamelijk en seksueel geweld) en schaalindicatoren personeel V(S)O 2006

Item	P(ervaring)	2006	
		H _i	Restscore (Crit)
Verkrachting	0,01	0,66	
Aanranding	0,02	0,83	
Betasten	0,11	0,73	
Slaan	0,49	0,78	
Opzettelijk laten struikelen	0,52	0,76	
Opzettelijk stompen	0,53	0,81	
H	0,78		
H _{ii} -interval	[0,58-0,88]		
H ^t	0,90		
% negatieve H ^t -waarden	2,0		
Rho	0,87		
N (1/3 van bestand)	2130		

In Tabel 4 voldoet de schaalconstructie aan de twee eisen wat betreft interne consistentie. De betrouwbaarheidscoëfficiënt Rho is 0,87. Wel is er een kleine schending van de tweede monotonie-eis bij de schaalbaarheid van vrouwelijke personeelsleden apart. Het item ‘opzettelijk laten struikelen’ heeft een *criterium value* van 52. Dit is hoger dan de grenswaarde 40.

Leerlingen 2008 en 2010

Met behulp van 23 van de 29 items is een intern valide en betrouwbare schaal te construeren die vergelijkbaar is tussen de jaren 2008 en 2010 voor leerlingen in het V(S)O. Verwijderd zijn achtereenvolgens in 2008: negeren, opzettelijk stompen, uitsluiten, met elkaar vechten. In 2010 zijn aanvullend nog verwijderd: verkeerde geruchten verspreiden, chanteren: zie Tabel 5.

Tabel 5 – Items geweldervaringen en schaalbaarheidsindicatoren leerlingen V(S)O 2008 en 2010

Item	2008			2010		
	P (ervaring)	H _i	Restscore (Crit)	P (ervaring)	H _i	Restscore (crit)
Verkrachting	0,04	0,66		0,03	0,65	
Gebruik van wapen	0,06	0,67		0,04	0,69	
Aanranding	0,06	0,62		0,05	0,69	
Bedreigen met wapen	0,07	0,66		0,05*	0,64	
Betasten	0,13	0,57		0,11	0,60	
Bespuiten / besmeuren	0,17	0,56		0,14	0,59	
Stelen	0,18	0,54		0,15	0,57	
In elkaar slaan / aftuigen	0,21	0,52		0,16	0,56	
Bedreigen	0,22	0,54		0,17	0,58	
Intimideren	0,24	0,54		0,20	0,57	
Vernielen	0,25	0,57		0,20	0,60	
Krassen/beschadigen	0,31	0,52		0,26	0,56	
Seksuele gebaren	0,32	0,53		0,29	0,56	
Wegstoppen/wegmaken	0,36	0,52		0,31	0,54	
Seksuele opmerkingen	0,40	0,51		0,36	0,54	
Slaan	0,44	0,54		0,38	0,57	
Opzettelijk laten struikelen	0,46	0,57		0,41	0,59	
Opzettelijk duwen/schoppen	0,51	0,60		0,45	0,63	
Expres aanstoten/pijn doen	0,54	0,60		0,49	0,63	
Met opzet lawaai maken	0,64	0,60		0,60	0,64	
Expres storen	0,65	0,61		0,60	0,64	
Extra luid zijn	0,66	0,61		0,61	0,64	
Uitschelden	0,79	0,66		0,72	0,67	
H	0,57			0,60		
H _{ij} interval	[0,36-0,89]			[0,38 – 0,88]		
H ^l **	0,55			0,54		
% negatieve H ^l -waarden**	2,7			2,5		
Rho	0,93			0,94		
N	74260			55494		

* Komt in 2010 boven aanranding (en aanranding direct onder bedreigen met wapen).

** Op basis van random steekproef 15%.

De itemvolgorde in Tabel 5 is gelijk tussen beide jaren, met uitzondering van de items ‘bedreigen met wapen’ en ‘aanranding’. De H-waarde van de schaal is 0,57 in 2008 en 0,60 in 2010. De H_i-waarden liggen ook hoger dan 0,3. De schaalconstructie voldoet dus aan de eerste mono-

tonie-eis. Vanwege de grens wat betreft rekencapaciteit zijn de H^t -waarden vastgesteld op een a-selecte steekproef van 15% van het bestand. De resulterende H^t -waarden zijn respectievelijk 0,55 en 0,54 voor de schaalconstructen als geheel in 2008 en 2010. Het percentage negatieve H^t -waarden in Tabel 5 ligt beduidend beneden de 10% en er zijn geen schendingen volgens de restcore-methode. De schaalconstructie is daarmee intern consistent volgens beide monotonie-eisen. De betrouwbaarheid is ook hoog, met Rho-waarden van 0,93 en 0,94.

Analyse van de schaalbaarheid bij subgroepen in het bestand (apart voor: jongens / meisjes; geboorteland Nederland / ander land; zich thuis voelen in Nederland / ander land) geeft ook geen schendingen van de interne consistentie en betrouwbaarheid.

Leerlingen 2006

De itemcategorieën verbaal geweld en grof lichamelijk geweld zijn de eerste twee blokken die een subschaal vormen wat betreft de geweldervaringen van een-derde van de leerlingen V(S)O in 2006. Tabel 6 geeft de resultaten van de items zoals geselecteerd volgens de analyse van de gegevens uit 2008 en 2010.

Tabel 6 – Items geweldervaringen (verbaal en grof lichamelijk geweld) en schaalbaarheidsindicatoren leerlingen V(S)O 2006

Item	P(ervaring)	2006	
		H_i	Restscore (Crit)
Gebruik van wapen	0,04	0,73	
Bedreigen met wapen	0,06	0,71	
In elkaar slaan / aftuigen	0,22	0,56	
Expres storen	0,61	0,65	
Met opzet lawaai maken	0,61	0,66	
Extra luid zijn	0,62	0,68	
Uitschelden	0,75	0,67	
H	0,66		
H_{ij} interval	[0,45 - 0,86]		
H^t	0,79		
% negatieve H^t -waarden	2,7		
Rho	0,85		
N	25274		

Er zijn geen schendingen wat betreft de interne consistentie: de H-waarde is 0,66 en de H^t -waarde is 0,79. De betrouwbaarheidscoëfficiënt duidt op een betrouwbare subschaal (Rho=0,85). De items die deel uit maken van deze subschaal laten een replicatie zien van de

interne consistentie en betrouwbaarheid in de latere onderzoeksjaren 2008 en 2010. Er zijn ook geen schendingen in de onderscheiden drie subgroepen.

De geweldscategorieën materieel en sociaal geweld vormen de tweede subschaal. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 7. De schaalconstructie voldoet aan de eerste monotonie-eis volgens de H-waarden. Er zijn echter ernstige schendingen van de tweede monotonie-eis (de eis van non-intersectie van itemkarakteristieken). De H^1 -waarde van de schaal als geheel (0,16) is beneden de 0,3. Het percentage negatieve H^1 -waarden (24,8%) is hoger dan de toegestane 10%. De *criterium value* van het item bedreigen is 82; er zijn nog drie items waarvan de *crit* boven de maximumgrens van 40 ligt. Het slechtst passende item is bedreigen, maar er is ook geen acceptabele schaal mogelijk na verwijdering van dit item en successievelijk slechtst passende items. Er is dan geen schaal die aan de tweede monotonie-eis voldoet. De schaalconstructie voldoet wel aan de eerste monotonie eis en heeft een betrouwbaarheid $Rho=0,82$.

Tabel 7 - Items geweldervaringen (materieel en sociaal geweld) en schaalbaarheidsindicatoren leerlingen V(S)O 2006

Item	P(ervaring)	2006	
		H_i	Restscore (Crit)
Bespuiten of besmeuren	0,14	0,48	42
Intimideren	0,18	0,37	59
Bedreigen	0,18	0,36	82
Stelen	0,19	0,44	78
Vernielen	0,26	0,52	
Krassen of beschadigen	0,33	0,51	
Verstoppen of wegmaken	0,35	0,50	
H	0,46		
H_{ij} -interval	[0,27-0,70]		
H^1	0,16		
% negatieve H^1 -waarden	24,8		
Rho	0,82		
N	25323		

De derde subschaal omvat de itemcategorieën licht lichamelijk geweld en seksueel geweld: zie Tabel 8. Er zijn negen items die volgen uit de analyses op de volledige groep respondenten in 2008 en 2010. Er is een schending van de tweede monotonie-eis bij het item 'seksuele opmerkingen'. Deze schending heeft bij zowel jongens als meisjes betrekking op hetzelfde item. Bij de subgroepen 'geboren in ander land dan Nederland' en 'zich thuis voelen in een ander land dan Nederland' levert het item 'seksuele opmerkingen' geen schending op.

Tabel 8 – Items geweldervaringen (licht lichamelijk en seksueel geweld) en schaalbaarheidsindicatoren leerlingen V(S)O 2006

Item	P(ervaring)	2006	
		H _i	Restscore (Crit)
Verkrachting	0,03	0,73	
Aanranding	0,04	0,68	
Betasten	0,09	0,65	
Seksuele gebaren	0,25	0,56	
Seksuele opmerkingen	0,33	0,47	121
Slaan	0,39	0,50	111
Opzettelijk laten struikelen	0,44	0,52	54
Opzettelijk duwen of schoppen	0,51	0,59	
Expres aanstoten of pijn doen	0,54	0,59	
H	0,55		
Hij interval	[0,27 – 0,86]		
Ht	0,54		
% negatieve Ht waarden	6,3		
Rho	0,86		
N	24865		

Er is sprake van voldoende schaalbetrouwbaarheid: $Rho=0,86$. Verwijdering van het betreffende item uit het meetinstrument leidt er toe dat er geen schendingen meer zijn. De globale schaalbaarheidsindicatoren nemen dan volgende waarden aan: $H=0,59$, $H^t=0,61$ en $Rho=0,84$.

Resultaten P(S)O

Personeel 2010

De schaalbaarheid van items geweldervaringen is in het P(S)O (onderzoeksjaar 2010) eveneens onderzocht. De items die een schaalbare oplossing boden bij personeel V(S)O zijn getest: zie Tabel 9. Ook in het P(S)O vormen de items een intern valide ($H=0,65$ en $H^t=0,75$) en betrouwbaar ($Rho=0,91$) meetinstrument. Er treden geen schendingen op als de analyse apart wordt uitgevoerd voor mannelijke en vrouwelijke personeelsleden.

Tabel 9 – Items geweldervaringen en schaalbaarheidsindicatoren personeel P(S)O 2010

Item	P(ervaring)	2010	
		H _i	Restscore (Crit)
Verkrachting	0,00	1,00	
Gebruik van wapen	0,00	0,87	
Aanranding	0,01	0,77	
Bedreigen met wapen	0,02	0,77	
Betasten	0,03	0,63	
Chanteren	0,12	0,75	
opzettelijk laten struikelen	0,35	0,63	
Opzettelijk stompen	0,36	0,65	
Slaan	0,46	0,60	29
Expres storen	0,49	0,65	20
Met opzet lawaai maken	0,52	0,67	6
Extra luid zijn	0,54	0,68	
H	0,65		
H _i -interval	[0,32 – 1]		
H ^t	0,75		
% negatieve H ^t -waarden	1,0		
Rho	0,91		
N	546		

Leerlingen 2010

Bij leerlingen P(S)O leidt de Mokken Schaal Analyse op de 23 items (zoals die volgen uit de analyse bij leerlingen V(S)O) tot de resultaten zoals weergegeven in Tabel 10. De volgorde van de items naar frequentie van voorkomen is anders in vergelijking met die in het V(S)O. Er zijn geen ernstige schendingen van de eerste monotonie-eis. De H-waarden wijzen op een homogene schaal. Wel treden er schendingen op van de tweede monotonie-eis. De H^t-waarde van de schaal als geheel (0,51) is wel acceptabel, evenals het percentage negatieve H^t-waarden (2,3%).

Tabel 10 – Items geweldervaringen en schaalbaarheidsindicatoren leerlingen P(S)O 2010

Item	P (ervaring)	2010	
		H _i	Restscore (Crit)
Verkrachting	0,01	0,58	
Bedreigen met wapen	0,03	0,51	
Gebruik van wapen	0,03	0,52	
Aanranding	0,03	0,48	
Betasten	0,05	0,48	
Bespuiten/besmeuren	0,08	0,45	
Stelen	0,09	0,43	
Vernielen	0,14	0,48	11
Intimideren	0,14	0,41	12
Bedreigen	0,15	0,42	12
In elkaar slaan/aftuigen	0,15	0,43	5
Seksuele gebaren	0,16	0,40	
Seksuele opmerkingen	0,18	0,39	14
Krassen/beschadigen	0,21	0,41	29
Wegstoppen/wegmaken	0,28	0,41	
Opzettelijk laten struikelen	0,31	0,50	49
Opzettelijk duwen/schoppen	0,42	0,53	24
Met opzet lawaai maken	0,43	0,51	24
Slaan	0,45	0,48	53
Expres aanstoten/pijn doen	0,47	0,54	13
Extra luid zijn	0,47	0,48	30
Expres storen	0,48	0,49	43
Uitschelden	0,74	0,65	
H	0,47		
H _{ij} -interval	[0,23 – 0,87]		
H ^t	0,51		
% negatieve H ^t -waarden	2,3		
Rho	0,90		
N	1821		

Er zijn echter schendingen die volgen uit de restscore-methode. Het item ‘expres aanstoten / pijn doen’ vormt het slechtst passende onderdeel (deze schending treedt op bij jongens, niet bij meisjes). Verwijderen van dit item, en vervolgens ook het item ‘slaan’, leidt tot een schaal zonder schendingen van de tweede monotonie-eis volgens de vuistregels. De globale schaalbaarheidsindicatoren veranderen hierdoor niet.

Conclusie

Uit de Mokken Schaal Analyse van de 29 items wat betreft gerapporteerde geweldervaring blijkt dat het mogelijk is een betrouwbaar en sterk intern valide meetinstrument te construeren voor de jaren 2008 en 2010, bij zowel personeel als leerlingen in het V(S)O. De Mokka-schaal indiceert de mate van ernst van ervaren geweld en omvat bij personeel 12 van de 29 items en bij leerlingen 23 van de 29 items.

Vanwege een andere wijze van meten van de 29 items in het jaar 2006 zijn de Mokken analyse-resultaten wat betreft de jaren 2008 en 2010 niet direct te vergelijken met die van het jaar 2006. In 2006 zijn drie combinaties van blokken geweldervaringen voorgelegd aan de respondenten. Deze resultaten van Mokken analyse op deze subschalen zijn bij het personeel V(S)O vergelijkbaar met de schaalbaarheid van de items in latere jaren. Bij leerlingen V(S)O is dit zo niet het geval. Met name bij de subschaal die betrekking heeft op materieel en sociaal geweld treden er schendingen van de Mokkenvereisten op; bij de andere twee subschalen doen zich geen of slechts geringe schendingen voor. Gezien deze resultaten, handhaven we voor 2006 dezelfde items als voor 2008 en 2010.

In het P(S)O 2010 is de personeelschaal wat betreft het V(S)O in de jaren 2008 en 2010 repli-ceerbaar; deze voldoet aan de eisen wat betreft Mokken schaalbaarheid. Bij de leerlingen in het P(S)O 2010 treden bij twee items schendingen op van de tweede monotonie-eis.

Bijlage 2 – Meting van seksuele geaardheid

Van de personeelsleden in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs is via *directe meting* bij elke persoon zelf bekend of deze a) heteroseksueel dan wel b) lesbisch, homoseksueel, of c) biseksueel is. Ofwel: LHB is. Op basis van deze uitsplitsing naar seksuele geaardheid kan worden nagegaan of personeel dat over zichzelf zegt lesbisch, homoseksueel of biseksueel te zijn, wat betreft ervaren sociale (on)veiligheid verschilt van de overige ofwel niet-LHB-personeelsleden.

In de pilots ter uitwerking van de monitorvragenlijsten in 2005 werd duidelijk dat directe meting van de seksuele geaardheid (SG) bij leerlingen tot (te)veel commotie leidde. In de uiteindelijke vragenlijst is directe meting van dit kenmerk daarom vervangen door een *indirecte meting*. Dit houdt in dat de SG bij leerlingen wordt afgeleid uit de gegevens over de motieven tot geweld dat een leerling heeft ervaren als slachtoffer. Hierbij worden eerst slechts de leerlingen geselecteerd die als slachtoffer geweld hebben ervaren. Vervolgens worden leerlingen die als motief onderkennen dat zij slachtoffer zijn ‘omdat ik homoseksueel/lesbisch ben’ of ‘omdat ik biseksueel ben’, onderscheiden ten opzichte van leerlingen die geweld als slachtoffer hebben meegemaakt zonder dit motief. In dit verband nemen wij aan dat leerlingen die aangeven om genoemde redenen slachtoffer te zijn, inderdaad homoseksueel of lesbisch dan wel biseksueel zijn.

Bij personeelsleden kan de SG via de directe én de indirecte meting worden vastgesteld. Deze tweevoudige bepaling kan bij deze respondentgroep worden gehanteerd als middel ter controle van de indirecte bepaling (bij leerlingen). In Tabel 1 zijn daarom de scores op de variabele SG bij het personeel V(S)O volgens de directe meting en de indirecte meting tegen elkaar afgezet. Hieruit volgt bijvoorbeeld dat, van de in totaal 13 personeelsleden in 2006 die via de indirecte meting als LHB zijn gekwalificeerd, er één dat niet is volgens de directe meting. In 2008 en 2010 valt deze vergelijking ook goed uit. Voor het grootste deel is er dus overeenstemming tussen beide meetwijzen. De in Tabel 1 gegeven (vet gedrukte) foutpercentages zijn in 2006, 2008 en 2010 respectievelijk 7,69%, 18,18% en 0% (wel LHB volgens de indirecte meting, maar niet volgens de directe meting); en 2,93%, 2,72% en 2,54% (niet LHB volgens de indirecte meting, maar wel volgens de directe meting). Hoewel de overeenstemming tussen directe en indirecte meting dus groot is, geven de foutpercentages aan dat de resultaten enigszins verschillen naar gelang de wijze van bepaling van de SG.

Tabel 1 – Personeel V(S)O: indirect gemeten SG vergeleken met direct gemeten SG per meetjaar (aantal personeelsleden tussen haakjes)

		Indirecte meting SG					
		2006		2008		2010	
		Niet LHB	Wel LHB	Niet LHB	Wel LHB	Niet LHB	Wel LHB
Directe meting SG	Niet LHB	97,07% (1027)	7,69% (1)	96,28% (750)	18,18% (2)	97,46% (115)	0,00% (0)
	Wel LHB	2,93% (31)	92,31% (12)	3,72% (29)	81,82% (9)	2,54% (3)	100,00% (3)
	Totaal	100,00% (1058)	100,00% (13)	100,00% (779)	100,00% (11)	100,00% (118)	100,00% (3)

Ook volgt uit Tabel 1 dat bij de indirecte meting het aantal onderscheiden LHB personeelsleden zeer klein is. We gebruiken daarom bij personeelsleden alleen de directe bepaling van de SG. Bij de leerlingen kan slechts de indirecte bepaling worden benut. Bij hen is het aantal als zodanig minder problematisch omdat er in elk jaar veel meer geënquêteerde leerlingen dan personeelsleden zijn (vgl. Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011).

Bijlage 3 – Tabellen met landelijke resultaten V(S)O en P(S)O

Tabellen Voortgezet (Speciaal) Onderwijs (personeel)

Personeel V(S)O – Het aantal deelnemende scholen met personeel in de datasets per jaar

Jaar	Aantal scholen
2006	208
2008	210
2010	142

Personeel V(S)O – Schaalscore ervaren geweld: landelijk, per jaar, naar wel of geen LHBT

	2006	2008	2010
N gemiddeld per school	31,59	28,18	36,11
N geweld totaal	6570,00	5918,00	5127,00
Geweldscore landelijk*	4,49	4,73	4,04
Geweldscore landelijk**	4,45	4,85	4,29
N gemiddeld per school niet LHBT direct	28,00	24,39	31,28
N geweld totaal niet LHBT direct	5825,00	5121,00	4442,00
Geweldscore landelijk niet LHBT direct*	4,52	4,77	4,09
Geweldscore landelijk niet LHBT direct**	4,60	4,89	4,32
N gemiddeld per school wel LHBT direct	1,73	1,68	1,62
N geweld totaal wel LHBT direct	161,00	165,00	105,00
Geweldscore landelijk wel LHBT direct*	4,57	4,95	4,59
Geweldscore landelijk wel LHBT direct**	5,75	4,91	4,64
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	6,05	4,42	2,28
N geweld totaal niet LHBT indirect	1149,00	871,00	132,00
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect*	5,24	5,59	5,36
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect**	5,11	5,52	5,32
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	1,08	1,00	1,00
N geweld totaal wel LHBT indirect	14,00	11,00	3,00
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect*	5,57	6,64	3,00
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect**	....	6,64	3,00

* Gemiddelde score over alle respondenten zonder school als tussenstap.

** Gemiddelde score via de school als tussenstap.

Personeel V(S)O – Schaalscore zich veilig voelen: landelijk, per jaar, naar wel of geen LHBT

	2006	2008	2010
N gemiddeld per school	32,76	28,32	36,79
N veiligvoelen totaal	6814,00	5948,00	5224,00
Veiligvoelen landelijk*	93,08	92,33	93,84
Veiligvoelen landelijk**	93,26	91,99	93,24
N gemiddeld per school niet LHBT direct	28,97	24,60	31,82
N veiligvoelen totaal niet LHBT direct	6026,00	5167,00	4518,00
Veiligvoelen landelijk niet LHBT direct*	93,49	92,80	94,04
Veiligvoelen landelijk niet LHBT direct**	93,68	92,38	93,54
N gemiddeld per school wel LHBT direct	1,77	1,70	1,63
N veiligvoelen totaal wel LHBT direct	165,00	163,00	111,00
Veiligvoelen landelijk wel LHBT direct*	90,56	89,53	91,39
Veiligvoelen landelijk wel LHBT direct**	89,46	89,47	91,04
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	6,06	4,35	2,24
N veiligvoelen totaal niet LHBT indirect	1151,00	856,00	130,00
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect*	90,58	87,47	86,73
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect**	91,59	87,81	88,61
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	1,08	1,00	1,00
N veiligvoelen totaal wel LHBT indirect	14,00	11,00	3,00
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect*	86,24	85,78	82,71
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect**	87,05	85,78	82,71

* Gemiddelde score over alle respondenten zonder school als tussenstap.

** Gemiddelde score via de school als tussenstap.

Tabellen Voortgezet (Speciaal) Onderwijs (leerlingen)

Leerlingen V(S)O – Het aantal deelnemende scholen met leerlingen in de datasets per jaar

Jaar	Aantal scholen
2006	208
2008	233
2010	140

Leerlingen V(S)O – Schaalscore ervaren geweld en veilig voelen: landelijk, per jaar, wel/geen LHBT

	2006	2008	2010
N gemiddeld per school	381,59	341,76	424,31
N geweld totaal	79371,00	79629,00	58979,00
Geweldscore landelijk*	6,89	7,77	6,80
Geweldscore landelijk**	6,73	7,94	6,71
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	58,49	27,75	38,60
N geweld totaal niet LHBT indirect	12048,00	6243,00	4786,00
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect*	10,38	11,30	9,19
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect**	10,01	11,42	9,24
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	2,96	2,52	2,60
N geweld totaal wel LHBT indirect	396,00	355,00	231,00
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect*	15,43	17,96	17,31
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect**	15,01	17,46	16,82
N gemiddeld per school	384,28	343,84	426,33
N veiligvoelen totaal	79930,00	80114,00	59260,00
Veiligvoelen landelijk*	93,03	93,36	95,23
Veiligvoelen landelijk**	90,79	91,57	94,17
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	58,49	27,75	38,60
N veiligvoelen totaal niet LHBT indirect	12048,00	6243,00	4786,00
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect*	87,64	80,95	88,73
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect**	85,01	79,36	88,18
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	2,96	2,52	2,58
N veiligvoelen totaal wel LHBT indirect	396,00	355,00	230,00
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect*	60,25	57,02	52,42
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect**	59,16	59,80	56,24

* Gemiddelde score over alle respondenten zonder school als tussenstap.

** Gemiddelde score via de school als tussenstap.

Tabellen Primair (Speciaal) Onderwijs (personeel)

Personeel P(S)O – Het aantal deelnemende scholen in 2010

Jaar	Aantal scholen
2010	60

Personeel P(S)O – Schaalscore op ervaren geweld: landelijk, per jaar, naar wel of geen LHBT

	2010
N gemiddeld per school	9,40
N geweld totaal	564,00
Geweldscore landelijk*	2,90
Geweldscore landelijk**	2,77
N gemiddeld per school niet LHBT direct	8,27
N geweld totaal niet LHBT direct	496,00
Geweldscore landelijk niet LHBT direct*	2,91
Geweldscore landelijk niet LHBT direct**	2,81
N gemiddeld per school wel LHBT direct	1,25
N geweld totaal wel LHBT direct	5,00
Geweldscore landelijk wel LHBT direct*	5,00
Geweldscore landelijk wel LHBT direct**	4,38
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	1,00
N geweld totaal niet LHBT indirect	3,00
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect*	5,67
Geweldscore landelijk niet LHBT indirect**	5,67
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	...
N geweld totaal wel LHBT indirect	...
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect*	...
Geweldscore landelijk wel LHBT indirect**	...

* Gemiddelde score over alle respondenten zonder school als tussenstap.

** Gemiddelde score via de school als tussenstap.

Personeel P(S)O – Schaalscore op zich veilig voelen: landelijk, per jaar, wel of geen LHBT

	2010
N gemiddeld per school	9,50
N veiligvoelen totaal	570,00
Veiligvoelen landelijk*	94,50
Veiligvoelen landelijk**	95,31
N gemiddeld per school niet LHBT direct	8,35
N veiligvoelen totaal niet LHBT direct	501,00
Veiligvoelen landelijk niet LHBT direct*	94,92
Veiligvoelen landelijk niet LHBT direct**	95,87
N gemiddeld per school wel LHBT direct	1,25
N veiligvoelen totaal wel LHBT direct	5,00
Veiligvoelen landelijk wel LHBT direct*	97,10
Veiligvoelen landelijk wel LHBT direct**	97,04
N gemiddeld per school niet LHBT indirect	1,00
N veiligvoelen totaal niet LHBT indirect	3,00
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect*	97,38
Veiligvoelen landelijk niet LHBT indirect**	97,38
N gemiddeld per school wel LHBT indirect	...
N veiligvoelen totaal wel LHBT indirect	...
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect*	...
Veiligvoelen landelijk wel LHBT indirect**	...

* Gemiddelde score over alle respondenten zonder school als tussenstap.

** Gemiddelde score via de school als tussenstap.

Bijlage 4 – Samenhangen LHB-indicatoren met andere schoolvariabelen

Mogelijk betekenisvolle schoolvariabelen

Ten behoeve van de exploratie van de mogelijke betekenis of beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren zijn beschikbare andere schoolvariabelen geselecteerd (vgl. ook Mooij, 2011a, 2011b, 2012). Vervolgens zijn de relaties van deze mogelijk relevante andere variabelen met de vier LHB schoolindicatoren berekend. Deze andere variabelen zijn gesitueerd op schoolniveau. Het betreft de volgende schoolvariabelen:

1. *Wel of geen GSA in school.* Uit opgave van COC Nederland (e-mail d.d. 15 februari 2012) resulteert een lijst met scholen die op dat moment een Gay Straight Alliance (GSA)-school zijn. Aan de hand van deze lijst hebben we de scholen binnen het onderzoeksbestand geïdentificeerd die op de lijst voorkomen resp. een GSA hanteren. We merken hierbij wel op dat er ruis ontstaat aangezien de lijst voornamelijk schoolgemeenschappen bevat, terwijl de onderzoekseenheden bij de veiligheidsmonitor worden gevormd door afzonderlijke schoollocaties dan wel afdelingen van schoolgemeenschappen. Van de 143 scholen in het monitorbestand 2010 hebben 32 scholen een GSA.
2. *Incident gericht tegen homoseksueel personeel.* Leidinggevenden op school hebben het aantal incidenten tegen homoseksuele personeelsleden opgegeven. Uit de resultaten volgt dat op een grote meerderheid van de scholen geen dergelijk incident is opgegeven (zie Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011). Bij de scholen waar volgens leidinggevenden wel een dergelijk incident heeft plaatsgevonden, betreft het meestal slechts een klein aantal incidenten. Daarom bepalen we per school of er wel of geen incident heeft plaatsgevonden tegen personeel in verband met LH of B zijn, ongeacht het precieze aantal incidenten dat zich mogelijk heeft voorgedaan.
3. *Incident gericht tegen homoseksuele leerling(en).* Op vergelijkbare wijze hebben leidinggevenden het aantal incidenten tegen homoseksuele leerlingen opgegeven. Ook hier maken we van de resultaten een dichotomie op schoolniveau: er heeft wel of niet een dergelijk incident plaatsgevonden (ongeacht het aantal).

Gemiddelde geweldervaring in school bij

4. *personeel;*
5. *leerlingen;*

Gemiddelde veilig voelen in school bij

6. *personeel;*
7. *leerlingen.*

De punten 4 – 7 betreffen de ervaringen en belevingen van sociale onveiligheid in school, *ongeacht de seksuele geaardheid*. Het gaat hier dus om dezelfde schoolvariabelen die gebruikt zijn om het verschil in ervaring en beleving van sociale onveiligheid tussen LHB en niet-LHB te bepalen (vgl. ook de tabellen in bijlage 3).

8. *Percentage VWO-leerlingen in school*. Per school is bepaald welke leerlingen een VWO-opleiding volgen en welke niet. Door aggregatie (bepaling van de proportie per school) is het percentage VWO leerlingen berekend (dit wil zeggen: het percentage VWO-leerlingen van het totaal aantal leerlingen in school dat deelnam aan de afname van de monitor).
9. *Percentage leerlingen 1^e klas in school*. Bepaald is welke leerlingen in de 1^e klas zitten en welke niet. Vervolgens is door aggregatie (bepaling van de proportie per school) het percentage leerlingen in de 1^e klas berekend (dit wil zeggen: het percentage 1^e klas leerlingen van het totaal aantal leerlingen in school dat deelnam aan de afname van de monitor).
10. *Percentage religieuze leerlingen in school*. Aggregatie van het aantal leerlingen dat zegt actief of passief gelovig te zijn ('wel godsdienstig; en wel of niet naar een kerk, moskee, synagoge of tempel gaand') ten opzichte van het aantal leerlingen dat zegt niet gelovig te zijn. Door middel van aggregatie is het percentage religieuze leerlingen (actief of passief) per school bepaald.
11. *Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen*. Bepaling van het aantal leerlingen per schoollocatie.
12. *Schoollocatiegrootte: aantal personeelsleden*. Het aantal personeelsleden is uitgedrukt in fte ('full-time equivalent'). Dit is bepaald door per school het aantal fte docenten en het aantal fte overig personeel bij elkaar op te tellen.
13. *Mate van aandacht voor respect wat betreft LH of B zijn volgens leidinggevenden*. Per leidinggevende kan er sprake zijn van wel aandacht (1) of geen aandacht voor dit thema (0). Per school is het gemiddelde over leidinggevenden bepaald en met 100 vermenigvuldigd (hetgeen resulteert in een score tussen 0 en 100).

Beschrijvende kenmerken van schoolvariabelen

De karakteristieken van bovenstaande 13 schoolvariabelen staan weergegeven in de tabel op de volgende pagina. De beschrijvende kenmerken betreffen: het aantal scholen (N), de minimum- en maximumscore; het gemiddelde en de standaardafwijking.

Tabel 1 – Beschrijvende statistieken van schoolkenmerken 2006, 2008 en 2010

Schoolkenmerken:	2006				2008				2010			
	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.
GSA									143	0 / 1	0,22	
Incident tegen homoseksueel personeel	...	...	...	...	189	0 / 1	0,12		134	0 / 1	0,08	
Incident tegen homoseksuele leerling	...	...	...	...	188	0 / 1	0,23		134	0 / 1	0,22	
Gemiddeld geweldervaren in school personeel	208	0,00; 7,52	4,45	1,08	209	1,50; 7,50	4,84	0,97	142	0,41; 10,00	4,29	1,13
Gemiddeld geweldervaren in school leerlingen	208	0,00; 11,00	6,73	1,21	232	3,23; 23,00	7,94	2,04	139	4,05; 10,85	6,71	1,15
Gemiddeld veiligvoelen in school personeel	208	79,43; 100,00	93,26	4,10	209	55,00; 100,00	92,06	5,46	142	0,00; 100,00	93,25	8,66
Gemiddeld veiligvoelen in school leerlingen	208	66,52; 100,00	90,79	6,27	232	0,00; 100,00	91,57	7,95	139	80,67; 100,00	94,17	3,56
% leerlingen VWO	195	0,00; 91,16	9,52	16,55	208	0,00; 98,76	11,82	19,83	140	0,00; 100,00	18,16	24,78
% leerlingen 1 ^e klas	195	0,00; 100,00	26,96	17,47	208	0,00; 100,00	27,83	18,57	140	0,00; 100,00	24,80	16,09
% leerlingen religieus	195	0,00; 100,00	58,98	23,33	208	0,00; 100,00	51,27	22,70	140	8,85; 100,00	55,88	22,10
Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen	195	49,00; 2451,00	656,26	520,56	192	21,00; 2336,33	636,93	470,64	136	60,00; 2500,00	755,03	559,16
Schoollocatiegrootte: aantal fte personeel	...	...	...	...	...	...	...	...	90	2,00; 210,00	63,08	41,90
Beleid ter vergroting van respect voor LHB	...	...	...	...	191	0,00; 100,00	51,31	18,38	135	0,00; 100,00	41,33	19,71

De relatieve verhouding in sociale onveiligheid van LHB versus niet-LHB personen in scholen verschilt mogelijk naar gelang de waarden van deze kenmerken van schoollocaties. Om dit nader te controleren, kijken we ten eerste naar de drie dichotome schoolkenmerken: wel of geen GSA in de school; wel of geen incident in de school met betrekking tot een LHB personeelslid; en wel of geen incident in de school met betrekking tot een LHB leerling. We gaan in dit verband na of het gemiddelde verschil in sociale onveiligheid van LHB versus niet-LHB personeel of leerlingen verschilt naar gelang deze andere schoolkenmerken. Wat betreft de overige 10 schoolkenmerken bepalen we de samenhangen door middel van correlaties.

Schoolvariabelen en verschillen in LHB schoolindicatoren

Voor elk van de vier schoolindicatoren bepalen we of er een verschil is naar gelang een school een GSA-programma hanteert of niet. Uit onderstaande Tabel 2 volgt dat, in scholen zonder

GSA, de relatieve geweldervaring van LHB personeel gemiddeld 0,44 bedraagt (dit is meer dan bij niet-LHB personeel). Bij scholen waarin wel een GSA-programma van kracht is, is dit gemiddelde lager (0,08). Het verschil is echter niet significant.

Tabel 2 – Geweldervaring en onveilig voelen LHB versus niet-LHB personeel naar wel of geen GSA in school in het jaar 2010

	Geen GSA	Wel GSA	Vershil
Geweldervaring personeel: LHB versus niet	0,44 (50)	0,08 (15)	-0,36 (65)
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	7,48 (67)	7,52 (22)	0,04 (89)
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	3,31 (53)	0,60 (15)	-2,70 (68)
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	33,73 (67)	22,84 (22)	-10,89 (89)

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Er zijn scholen waar zich een incident tegen een homoseksueel personeelslid heeft voorgedaan. Nagegaan is of er verschillen tussen de vier LHB schoolindicatoren zijn die samenhangen met het zich al dan niet voordoen van een dergelijk incident op V(S)O-scholen. Uit Tabel 3 komt naar voren dat dit niet het geval is: er geen significant verschil in relatieve geweldervaring tussen scholen met en zonder een dergelijk incident.

Tabel 3 – Geweldervaring LHB versus niet-LHB personeel naar wel of geen incident tegen LHB personeel in school in de jaren 2008 en 2010

	2008			2010		
	Geen incident LHB personeel	Incident LHB personeel	Vershil	Geen incident LHB personeel	Incident LHB personeel	Vershil
Geweldervaring personeel: LHB versus niet	0,22 (78)	0,16 (14)	-0,06 (92)	0,20 (54)	1,09 (8)	0,89 (62)
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	6,15 (99)	7,60 (17)	1,45 (116)	7,56 (80)	6,37 (6)	-1,19 (86)
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	3,01 (76)	-0,70 (14)	-3,70 (90)	2,22 (57)	3,05 (8)	0,83 (65)
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	23,58 (99)	27,15 (17)	3,56 (116)	30,48 (80)	26,65 (6)	-3,83 (86)

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Daarnaast zijn er scholen waar zich een incident tegen een homoseksuele leerling heeft voorgedaan. Nagegaan is of er verschillen tussen de LHB schoolindicatoren zijn die samenhangen met het zich al dan niet voordoen van een dergelijk incident op V(S)O-scholen. Uit Tabel 4 blijkt dat er een significant verschil is in relatieve geweldervaring van LHB personeel in 2008: in de scholen waar een incident tegen een homoseksuele leerling heeft plaatsgevonden, is de ervaring

van LHB-gerelateerd geweld bij het personeel minder dan in scholen waar een dergelijk incident niet heeft plaatsgevonden. Daarentegen wijst het verschil in 2010 juist op relatief meer geweldervaring in geval van een dergelijk incident, maar dit verschil is niet significant. Deze resultaten zijn op dit moment nog niet nader te interpreteren.

Tabel 4 – Geweldervaring LHB versus niet-LHB personeel naar wel of geen incident tegen LHB leerling in school 2008 en 2010

	2008			2010		
	Geen incident LHB leerling	Incident LHB leerling	Vershil	Geen incident LHB leerling	Incident LHB leerling	Vershil
Geweldervaring personeel: LHB versus niet	0,52 (66)	-0,73 (25)	-1,25* (91)	0,13 (49)	1,01 (13)	0,88 (62)
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	6,74 (84)	5,30 (31)	-1,43 (115)	7,98 (66)	5,83 (20)	-2,15 (86)
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	3,80 (64)	-0,92 (25)	-4,72 (89)	2,07 (51)	3,24 (14)	1,17 (65)
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	24,11 (84)	24,03 (31)	-0,08 (115)	31,36 (66)	26,43 (20)	-4,93 (86)

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Schoolvariabelen en samenhangen met LHB schoolindicatoren

De overige tien schoolkenmerken zijn gecorreleerd met de LHB schoolindicatoren, ter bepaling van mogelijke samenhangen in relatie tot verschillen in sociale onveiligheid tussen LHB en niet-LHB personeel en leerlingen. De resultaten zijn, per jaar afzonderlijk, weergegeven in de Tabellen 5, 6 en 7.

In Tabel 5 komt naar voren dat er, wat betreft het zich onveilig voelen, in 2006 geen duidelijke samenhangen worden gevonden. Dit wil zeggen dat de gemiddelde beleving van sociale (on)veiligheid in de school onder alle personeelsleden of leerlingen niet samenhangt met de mate van onveiligheid van LHB personeel en leerlingen in school, in vergelijking met niet-LHB personeel en leerlingen in school.

De vergelijkbare gegevens wat betreft het jaar 2008 staan in Tabel 6. Opvallend is dat er bij leerlingen in het jaar 2008 sterkere samenhangen dan in 2006 zijn waar te nemen tussen enerzijds het op school door leerlingen gemiddeld ervaren geweld, het gemiddeld zich veilig voelen van personeel en ook van leerlingen, en het percentage VWO-leerlingen op school, en anderzijds de relatieve onveiligheid bij LHB leerlingen op school ten opzichte van niet-LHB leerlingen: vgl. de Tabellen 5 en 6. Deze resultaten passen in het onderzoeksbeeld dat bepaald geweld relatief vaker kan voorkomen in hogere onderwijstypen (Mooij, 2007, 2011a, 2011b, 2012). Hiermee wordt echter nog niet duidelijk waarom dit patroon zich hier slechts voordoet wat betreft het jaar 2008 en niet in 2006 of 2010 (vgl. Tabel 7).

Tabel 5 – Samenhangen schoolkenmerken met schoolindicatoren sociale onveiligheid LHB versus niet-LHB 2006

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet	Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	Onveiligvoelen personeel: LHB versus niet	Onveiligvoelen leerlingen: LHB versus niet
Gemiddeld geweldervaren personeel	...	...	-0,05 (93)	0,14 (133)
Gemiddeld geweldervaren leerlingen	...	...	-0,04 (91)	0,01 (134)
Gemiddeld veiligvoelen personeel	...	...	-0,14 (92) ^a	-0,10 (133)
Gemiddeld veiligvoelen leerlingen	...	...	0,10 (91)	-0,04 (134)
% leerlingen VWO	...	...	-0,11 (87)	0,06 (128)
% leerlingen 1 ^e klas	...	...	0,06 (87)	0,02 (128)
% leerlingen religieus	...	...	0,06 (87)	0,08 (128)
Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen	...	...	-0,19 (87) ^a	0,14 (127)
Schoollocatiegrootte: aantal fte personeel	...	...	...	...
Beleid ter vergroting van respect voor LHB	...	...	...	...

* 0,01 < p < 0,05; ** p < 0,01.

^a Eén school met een onevenredig grote invloed op de correlatiecoëfficiënt is buiten de berekening gehouden.

Tabel 6 – Samenhangen schoolkenmerken met schoolindicatoren sociale onveiligheid LHB versus niet-LHB 2008

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet	Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	Onveiligvoelen personeel: LHB versus niet	Onveiligvoelen leerlingen: LHB versus niet
Gemiddeld geweldervaren personeel	0,03 (97)	-0,09 (132)	-0,12 (94) ^a	-0,10 (132)
Gemiddeld geweldervaren leerlingen	-0,05 (96)	0,07 (139)	-0,08 (94)	0,24 (139)**
Gemiddeld veiligvoelen personeel	0,02 (97)	0,08 (132)	-0,13 (94) ^a	0,24 (132)**
Gemiddeld veiligvoelen leerlingen	-0,07 (96)	0,12 (139)	0,10 (94)	0,18 (139)*
% leerlingen VWO	-0,06 (93)	0,12 (131)	0,08 (91) ^a	0,29 (131)**
% leerlingen 1 ^e klas	-0,08 (93)	0,13 (131)	-0,20 (91)	-0,06 (131)
% leerlingen religieus	-0,13 (93)	-0,07 (131)	0,10 (91)	-0,01 (131)
Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen	0,05 (93)	0,06 (118)	0,05 (91)	0,10 (118)
Schoollocatiegrootte: aantal fte personeel	...	...	...	...
Beleid ter vergroting van respect voor LHB	0,11 (93)	0,01 (118)	0,01 (91)	0,16 (118)

*0,01 < p < 0,05; ** p < 0,01.

^a Eén school met een onevenredig grote invloed op de correlatiecoëfficiënt is buiten de berekening gehouden.

Tabel 7 – Samenhangen schoolkenmerken met schoolindicatoren sociale onveiligheid LHB versus niet-LHB 2010

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet	Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	Onveiligvoelen personeel: LHB versus niet	Onveiligvoelen leerlingen: LHB versus niet
Gemiddeld geweldervaren personeel	0,06 (65)	0,06 (89)	0,07 (67) ^a	0,16 (89)
Gemiddeld geweldervaren leerlingen	-0,03 (65)	0,05 (89)	-0,15 (68)	0,20 (89)
Gemiddeld veiligvoelen personeel	-0,22 (65)	0,15 (89)	-0,15 (67) ^a	0,01 (89)
Gemiddeld veiligvoelen leerlingen	0,14 (65)	-0,03 (89)	0,01 (68)	-0,03 (89)
% leerlingen VWO	0,01 (65)	-0,07 (89)	-0,10 (68)	-0,02 (89)
% leerlingen 1 ^e klas	0,11 (65)	-0,06 (89)	0,20 (68)	-0,22 (89)*
% leerlingen religieus	0,02 (65)	-0,01 (89)	0,22 (68)	0,08 (89)
Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen	0,00 (63)	-0,13 (87)	-0,21 (66)	-0,06 (87)
Schoollocatiegrootte: aantal fte personeel	0,04 (42)	-0,18 (64)	-0,14 (43)	-0,10 (64)
Beleid ter vergroting van respect voor LHB	0,07 (62)	0,08 (87)	0,04 (65)	-0,09 (87)

*0,01 < p < 0,05; **p < 0,01.

^a Eén school met een onevenredig grote invloed op de correlatiecoëfficiënt is buiten de berekening gehouden.